

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра

Довженка

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ
ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Виконав:

Цибулька Наталія Миколаївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» за другим

(магістерським) рівнем вищої освіти

(спеціальність, предметна спеціальність/

спеціалізація, освітня програма)

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

(науковий ступінь, учене звання, посада)

Любива В. В.

(ініціали, прізвище)

Консультант:

(науковий ступінь, учене звання, посада)

(ініціали, прізвище)

Допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ А. П. Дмитренко

(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «__» _____ 20__ р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

Анотація. У роботі розглянуто проблему сенсорного розвитку дітей дошкільного віку як важливого аспекту їхнього пізнавального зростання, що є ключовим етапом формування особистості. У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання дослідження, методологічну основу та практичну значущість роботи.

У першому розділі представлено теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень, присвячених сенсорному розвитку дошкільнят. Визначено особливості формування сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей цієї вікової категорії. Окрему увагу приділено засобам, які сприяють їхньому розвитку, та педагогічним умовам, що забезпечують ефективність цього процесу.

Другий розділ зосереджено на практичній реалізації педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей. Описано діагностичний інструментарій для оцінювання рівня сформованості цих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Представлено систему роботи, спрямовану на забезпечення ефективного розвитку сенсорно-пізнавальних навичок.

У висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано рекомендації для педагогів і батьків щодо оптимізації процесу сенсорного розвитку дошкільнят. Матеріали роботи можуть бути використані в практичній діяльності педагогів, психологів, а також у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти.

У загальних висновках підбиваються підсумки всього дослідження, надаються рекомендації для педагогів і батьків щодо розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку. Список використаних джерел включає наукові праці та методичні матеріали, які були використані в дослідженні. Додатки містять додаткові матеріали, які ілюструють результати практичної роботи.

Ключові слова: педагогічні умови, сенсорно-пізнавальні здібності, діти старшого дошкільного віку

Annotation. The master's thesis considers the issue of sensory development of preschoolers as an important aspect of their cognitive growth, which is a key stage in the personality's formation. The introduction substantiates the relevance of the topic, defines the goal, objectives of the study, methodological basis and practical significance of the master's thesis.

The first section presents a theoretical analysis of psychological and pedagogical research devoted to the sensory development of preschoolers. The features of the formation of sensory-cognitive abilities in children of this age category are determined. Special attention is paid to the means that contribute to their development and pedagogical conditions that ensure the effectiveness of this process.

The second section focuses on the practical implementation of pedagogical conditions for the development of sensory-cognitive abilities. The diagnostic toolkit for assessing the level of formation of these abilities in children of senior preschool age is described. A system of work aimed at ensuring the effective development of sensory-cognitive skills is presented.

The conclusions summarize the results of the study, formulate recommendations for teachers and parents on optimizing the process of sensory development of preschoolers. The materials of the work can be used in the practical activities of teachers, psychologists, as well as in the training of future specialists in preschool education.

The general conclusions summarize the results of the entire study, provide recommendations for teachers and parents on the development of sensory-cognitive abilities in preschool children. The list of sources used includes scientific works and methodological materials that were used in the study. The appendices contain additional materials that illustrate the results of practical work.

Key words: *pedagogical conditions, sensory-cognitive abilities, senior preschoolers.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМА СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	8
1.1. Особливості розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку.....	8
1.2. Засоби розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.....	16
1.3. Педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку	25
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ II. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	46
2.1. Діагностичний інструментарій для визначення рівнів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.....	46
2.2. Система роботи з реалізації педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку	54
Висновки до розділу 2.....	81
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Сенсорний розвиток це розвиток здатності сприймати навколишній світ через чуття. Тобто це навчання дитини відчувати форму, оцінювати розмір предметів, а також здатність об'єктивно оцінювати простір та орієнтуватися у часі. Відповідно до БКДО сенсорно-пізнавальна компетентність є ключовою для дошкільної освіти і вона має продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж всього життя.

У базовому документі дошкільної освіти, БКДО, виокремлений освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». *Сенсорно-пізнавальна компетентність* – це здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі дослідницької діяльності.

Результатом є наявність пізнавальної мотивації, базису логіко-математичних, дослідницьких знань, набутих дитиною умінь і навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, здійснення самоконтролю), пізнавальний досвід, що накопичується і використовується в різних видах дитячої діяльності.

Дитина виявляє інтерес до цікавих конструктивних завдань, пов'язаних із інтелектуальним напруженням; мотивована на дослідження об'єктів і явищ, пізнання нового; стійкий інтерес до дослідницького пошуку як у спеціально створених проблемних ситуаціях, так і у вільній діяльності; виявляє внутрішню пізнавальну потребу виконувати логіко-математичні, дослідницькі завдання, демонструє інтерес до самостійного розв'язання цих завдань; відчуває задоволення від інтелектуальних труднощів, докладає вольових зусиль для їх подолання; демонструє володіння знаннями і способами діяльності, які дають змогу розв'язувати пізнавальні суперечності; виявляє сформованість логіко-математичних уявлень у предметно-практичній і дослідницькій діяльності; знає і правильно називає еталони площинних та об'ємних геометричних форм, просторові напрями, одиниці вимірювання часу, параметри величини, усвідомлює зв'язки між кількісними,

порядковими числівниками, просторовими, часовими поняттями; знає і свідомо використовує термінологію елементарної математики у власному мовленні; знає і розуміє елементарні правила безпеки під час проведення простих фізичних експериментів.

У БКДО наголошується на важливості участі батьків та підтримки батьків у процесі формування сенсорно-пізнавального простору, предметно-практичних дій дитини. Йдеться про забезпечення дитини необхідними матеріалами (конструкторами, папером, природним матеріалом, залишковим і допоміжним матеріалами) для самостійної творчої діяльності, настільно-друкованими іграми; обговорення з дитиною призначення предметів та їх безпечного застосування; розмови та бесіди з дитиною про властивості та призначення предметів; залучення дитини до виконання доручень вдома (скласти іграшки, полити квіти тощо) [5].

Таким чином, державний стандарт дошкільної освіти спрямовує педагогів на: інтеграцію змісту дошкільної освіти, а також формування у дошкільників пошукових та дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, уявлень про оточуючий світ та соціалізації та адаптації до різних життєвих ситуацій. Але важливо не стільки засвоєння дітьми теоретичних знань, а вміння використовувати отримані знання на практиці, у повсякденному житті.

На сучасному етапі розвитку педагогічних наук питання розвитку сенсорних здібностей розглядається і розробляється різними вченими у роботах українських науковців як от: Г. Беленька, К. Крутій, М. Кривоніс, С. Трикоз, О. Дроботій та ін.

Для того, щоб дитина змогла надалі повністю реалізувати свої здібності, необхідно створити для неї сприятливе активне середовище, середовище, в якому малюк зможе самостійно пізнавати світ, звичайно, в силу своїх можливостей. У наукових розвідках розглядаються різні педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку.

Так, О. Ковшар зазначає, що «успішне формування пізнавальної активності у старших дошкільників можливе тільки в межах розвивального середовища як особливим чином організованому педагогічному просторі, де структуруються кілька взаємопов'язаних підпросторів, що створюють найбільш сприятливі умови для розвитку і саморозвитку кожного включеного до нього суб'єкта. У такому середовищі можливе одночасне включення в активну пізнавально-творчу діяльність всіх дітей групи» [12].

У дошкільній педагогіці «розвивальне середовище» розуміють як естетичних, психолого-педагогічних умов, що забезпечують організацію життя дітей і дорослих» [41]. Окрім цього існують такі поняття як «розвивальний простір», «освітнє середовище».

П. Лернер називав освітнє середовище «кліматом» для зростання дитини і наголошував на тому, що саме ця проблема має стати смисловим центром інноваційних удосконалень освіти [18].

Так, С. Новосьолова в ході своїх досліджень запропонувала ряд наступних вимог: системність, врахування вікових і індивідуальних особливостей, створення «зони найближчого розвитку», можливість міжособистісної взаємодії, можливість дитини жити у 3-вимірному предметному просторі [34].

Метою нашої наукової розвідки є дослідження педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку й запропонувати систему роботи з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Об'єкт дослідження: процес розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Предмет дослідження: система роботи з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

- *урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;*
- *використання потенціалу ігрової діяльності у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку;*
- *взаємодії батьків та педагогів у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку;*
- *організації освітнього розвивального простору.*

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.
2. Охарактеризувати засоби та педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.
3. Запропонувати діагностичний інструментарій для визначення первинного рівня розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити систему роботи з реалізації педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження було обрано відповідно до специфіки об'єкта і предмета дослідження, а також мети і завдань дослідження: теоретичні вивчення, аналіз, порівняння різних поглядів на досліджувану проблему; узагальнення й синтезування психолого-педагогічної, спеціальної і методичної літератури для з'ясування науково-теоретичних засад розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані результати розширюють і збагачують традиційні підходи до сенсорно-пізнавального розвитку дітей старшого дошкільного віку й презентують уявлення про додаткові потенційні педагогічні ресурси в аспекті досліджуваної проблеми

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел (48 найменувань), 4 додатків. Повний обсяг магістерської роботи становить 102 сторінки, основний текст – 86 сторінок.

Апробація.

1. Цибулька Н. М. До проблеми розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Психолого-педагогічний пошук* : зб. студентських наукових праць за матеріалами VI Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» 14-15 березня 2024 року. Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2024. 321 с. С. 285-286

2. Цибулька Н. М. Форми взаємодії сім'ї і закладу дошкільної освіти з метою сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку. *Вісник Науково-дослідної лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в XXI столітті»* : за матеріалами VI Всеукр. наук.- практ. конф. «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї» (25 верес. 2024 р.). Вип. XI / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [голов. ред. Л. П. Карнаух ; редкол.: О. В. Рябошапка, І. Ю. Підлипняк, Т. В. Журавко]. – Умань : Візаві, 2024. – 244 с. С. 218-224

РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМА СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

1.1. Особливості розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку

Розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку є надзвичайно важливим етапом підготовки до подальшого навчання в школі та формування основ життєвих компетенцій. У цей період діти активно пізнають навколишній світ через органи чуття (зір, слух, дотик, нюх, смак), і це закладає фундамент для розвитку більш складних когнітивних процесів, таких як мислення, увага, пам'ять і мовлення.

Старший дошкільний вік є періодом інтенсивної підготовки до школи. Формування сенсорно-пізнавальних навичок допомагає дітям оволодіти новими формами мислення, збільшити рівень уваги та покращити здатність до навчання.

Завдяки розвитку сенсорних здібностей дитина вчиться орієнтуватися в просторі, розпізнавати предмети та явища, що є важливим для її самостійної діяльності. Це також допомагає у розвитку комунікативних навичок, які є ключовими для успішної соціальної адаптації в колективі однолітків. Сенсорно-пізнавальний розвиток є основою для формування таких важливих процесів, як сприйняття, мислення, увага, пам'ять та уява. Ці процеси, у свою чергу, впливають на загальний інтелектуальний розвиток дитини.

На етапі дошкільного дитинства можна виявити можливі сенсорні та когнітивні відхилення, які можуть вплинути на подальше навчання. Вчасна діагностика і корекція таких порушень є важливою для забезпечення рівного старту всіх дітей.

Сучасна педагогіка та освітні програми все більше уваги приділяють комплексному підходу до розвитку дітей, що включає не лише інтелектуальне, але й сенсорне та емоційне виховання. Це підтверджує важливість вивчення теми сенсорно-пізнавального розвитку для педагогів та психологів.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Для кожного віку визначені завдання сенсорного виховання, які відповідають рівню розвитку сприймання і водночас сприяють переходу до вищих рівнів.

Сенсорне виховання дітей 3-4 років здійснюється, як правило, у розвивальних дидактичних іграх і вправах, під час яких діти ознайомлюються з геометричними фігурами, аналізують форму, колір, розмір, властивості матеріалів тощо; сенсорне виховання дітей 5-6 років передбачає формування у них перцептивних дій (перцепція – у перекладі з лат. – сприймання), спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань, а саме: аналіз форми предметів за допомогою кількох різних зразків; визначення можливості переміщення предметів у просторі; оцінка їх пропорцій; виконання узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення.

Вихователь має включати завдання сенсорного виховання у різні види діяльності дітей. Адже неодмінною умовою успішного розумового і логіко-математичного розвитку дошкільників є застосування діяльнісного підходу, за якого дитина активно пізнає світ у різних видах своєї діяльності – грі, праці, спілкуванні, самостійній художній діяльності, навчанні тощо.

Окреслимо завдання сенсорно-пізнавального розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Ознайомлення з формою Розрізняти плоскі геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник, чотирикутник, п'ятикутник та їх особливості; об'ємні: куб, куля, циліндр. Визначати форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталону. Класифікувати та здійснювати серіацію геометричних

фігур за певною ознакою (величина, висота, товщина, колір) та двома, трьома ознаками (величина і колір або довжина, ширина і колір тощо). Виявляти інтерес і бажання до відтворення різних об'єктів навколишнього світу різними способами (конструювання, моделювання), засобами (різні види конструкторів), природним і штучним матеріалом. Виявляти обізнаність з предметами та їх властивостями, матеріалами, з яких виготовляють різні речі (пластик, папір, метал, тканина, гума, глина, скло тощо). Виявляти інтерес до різноманітних інтелектуальних ігор (головоломки, лабіринти, конструктори, кубики, мозаїки, LEGO), іграшок та книжок пізнавального змісту (дитячі енциклопедії, словники), розваг та вікторин логіко-математичного змісту.

Ознайомлення з величиною. Порівнювати предмети за висотою, шириною, товщиною, довжиною, загальною величиною, за допомогою умовної мірки, шляхом накладання, прикладання та на око. Будувати упорядковані послідовні ряди (великий, менший, ще менший, найменший). Використовувати еталонні та інші способи вимірювання. Орієнтування у просторі Орієнтуватися у просторі на основі його безпосереднього сприйняття та словесного позначення просторових категорій (місцеположення, віддаленість). Визначати своє місцеположення відносно об'єктів, що оточують, розташування предметів і об'єктів у просторі (близько, далеко, ліворуч, праворуч, всередині, під, над, біля, зверху, знизу, назад, вперед). Орієнтуватися на площині аркуша паперу, книги, зошита (верхній правий кут, нижній лівий тощо). Вміє складати орнаменти, малюнки з використанням геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором. Розуміти схеми, плани, умовно-символічні зображення, як моделі просторового розміщення. Розуміти розміщення предметів, таблиці прямокутної форми із зображенням двох-трьох рядків і стовпців. Визначати розміщення предметів за двома координатами - назвою рядка і стовпця.

Орієнтація у часі. Орієнтуватися в часі через практичну діяльність (вчора, сьогодні, завтра, раніше, пізніше, зараз, спочатку, потім, тепер, скоро, колись, давно, було, буде). Знати послідовність пір року, днів тижня, частин

доби, місяців (попереднього, поточного, наступного). Ознайомити з різними видами календарів, умінь користуватися ними. Визначати час за допомогою стрілок годинника у межах години. Формування уявлень про числа і цифри, множини Лічити предмети у межах 10 у прямому і зворотному напрямку. Володіти кількісною та порядковою лічбою. Знати цифри від «0» до «9». Визначати кількісний склад числа в межах 10, складати числа з двох менших.

Порівнювати суміжні числа. Знати українські грошові одиниці (1, 2, 5, 25, 50 копійок та 1, 2, 5, 10 гривень). Утворювати рівність з нерівності шляхом збільшення (зменшення) однієї з множин на 1. Оперувати множинами (посуд, одяг, меблі тощо). Складати приклади на додавання і віднімання за малюнками, практичними діями, сюжетами казок, життєвими ситуаціями. Викладати приклади на додавання та віднімання в межах 5 за допомогою цифрових карток, читати приклади. Знати знаки «+», «-», «=», «≠». Додавати та віднімати в межах 5 за допомогою шкали лінійки. Складати та розв'язувати задачі; ознайомити із структурою задачі (за допомогою малюнків та практичних дій з фішками). Виділяти в предметах, об'єктах окремі частини, ділити ціле на окремі частини, за частинами визначати ціле.

Перш ніж перейти до засобів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку логічно буде розглянути особливості пізнавальних процесів дошкільників: *специфіку розвитку пам'яті, уваги, мислення, сприйняття, вплив сенсорного розвитку на пізнавальні процеси.*

Сенсорний розвиток сприяє вдосконаленню основних когнітивних функцій. Розглянемо кожен із пізнавальних процесів окремо та їхню взаємодію з сенсорним розвитком. У старшому дошкільному віці (5-7 років) розвиток пізнавальних процесів, таких як пам'ять, увага, мислення та сприйняття, досягає нових якісних рівнів, готуючи дитину до навчальної діяльності.

1. Розвиток пам'яті. Мимовільна та довільна пам'ять. У дошкільників переважає мимовільна пам'ять, коли дитина запам'ятовує

інформацію без свідомого зусилля. У старшому дошкільному віці починає розвиватися довільна пам'ять, коли дитина може свідомо запам'ятовувати й відтворювати матеріал.

- **Образна пам'ять.** На цьому етапі діти краще запам'ятовують конкретні предмети, об'єкти та події, що вони спостерігають або з якими взаємодіють. Сенсорний розвиток допомагає поліпшити якість запам'ятовування через активацію всіх органів чуття.

- **Вплив сенсорного розвитку:** Чим краще дитина розвиває сенсорні навички (сприйняття кольору, форми, звуку тощо), тим ефективніше вона запам'ятовує інформацію. Різноманітні сенсорні дослідження допомагають зміцнити асоціативні зв'язки, що покращує процес запам'ятовування.

2. Розвиток уваги

- **Мимовільна увага.** У дошкільному віці вона переважає. Діти легко переключають увагу на нові, яскраві подразники.

- **Довільна увага.** У старшому дошкільному віці починає формуватися здатність до концентрації уваги на завданні протягом тривалого часу. Це важливо для майбутнього навчання.

- **Вплив сенсорного розвитку:** Сенсорні ігри, що стимулюють зорове, слухове і тактильне сприйняття, допомагають розвивати стійкість уваги та здатність зосереджуватися на деталях. Відчуття, отримані через сенсоріку, сприяють тому, що діти краще запам'ятовують деталі і можуть довше концентруватися на завданнях.

3. Розвиток мислення

- **Наглядно-дійове мислення.** У дошкільників основним видом мислення є наглядно-дійове, коли вони вирішують завдання, маніпулюючи предметами. У старшому дошкільному віці це мислення доповнюється наглядно-образним.

Наглядно-образне мислення. Діти старшого дошкільного віку починають використовувати уявлення та образи для вирішення завдань, що не потребують безпосередньої маніпуляції з об'єктами.

Вплив сенсорного розвитку: Розвинута сенсорика допомагає дітям краще сприймати об'єкти та їхні властивості, що сприяє формуванню абстрактних уявлень і образів. Дитина вчиться використовувати отриману сенсорну інформацію для аналізу та вирішення завдань.

4. Розвиток сприйняття

Систематизація сприйняття. Діти старшого дошкільного віку починають впорядковувати сприйняття зовнішнього світу за категоріями (форма, колір, розмір, звук). Їхнє сприйняття стає більш диференційованим та організованим.

Взаємодія з сенсорними процесами. Сприйняття безпосередньо пов'язане із сенсорними навичками. Чим більше різних відчуттів отримує дитина, тим глибше і повніше вона може сприймати навколишній світ.

Вплив сенсорного розвитку: Сенсорні вправи, які залучають різні канали сприйняття (зорове, слухове, тактильне тощо), допомагають дітям краще і точніше сприймати об'єкти та події. Це формує базу для подальшого розвитку когнітивних функцій, таких як аналіз і синтез.

Сенсорний розвиток безпосередньо впливає на всі пізнавальні процеси, сприяючи їхньому вдосконаленню. За допомогою сенсорних вправ і досвіду дитина вчиться краще аналізувати навколишній світ, робити висновки і приймати рішення. Активізація всіх органів чуття розширює уявлення про об'єкти і явища, що робить мислення більш гнучким, уважність – більш стійкою, а пам'ять – більш міцною.

Таким чином, сенсорний розвиток є основою для гармонійного формування пізнавальних процесів у дітей старшого дошкільного віку, що підготує їх до успішної освітньої діяльності.

Практична робота з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку має бути спрямована на формування та вдосконалення їхньої здатності сприймати навколишній світ за допомогою органів чуття, а також на стимулювання пізнавальних процесів, таких як увага, пам'ять, мислення та сприйняття. Для цього використовуються спеціальні вправи, ігри та методики, які заохочують дітей до активного пізнання через взаємодію з різними сенсорними стимулами.

Планування занять. Мета кожного заняття має бути спрямована на розвиток певного виду сенсорних або пізнавальних здібностей (зорового, слухового, тактильного сприйняття, уваги, пам'яті тощо).

Завдання – стимулювання інтересу до пізнання, навчання дітей аналізу навколишніх явищ, активне використання всіх органів чуття для отримання нової інформації; тривалість занять: враховуючи особливості уваги дошкільників, практичні заняття повинні бути не тривалими (15-25 хвилин), але регулярними.

У процесі сенсорного розвитку потрібно використовувати дидактичні ігри та матеріали, наприклад, сенсорні ігри, ігри на розвиток різних відчуттів.

Зорове сприйняття: ігри на розпізнавання кольорів, форм і розмірів предметів (наприклад, сортування об'єктів за формою або кольором); слухове сприйняття: ігри на впізнавання звуків (природних або штучних), ритмічні вправи на розвиток музичного слуху; тактильне сприйняття: ігри на розпізнавання об'єктів на дотик (з використанням різних матеріалів: тканин, паперу, дерева тощо); смакове і нюхове сприйняття: вправи на розпізнавання запахів і смаків різних продуктів або предметів; дидактичні матеріали. Використання карток, кубиків, головоломок, які допомагають розвивати різні види сприйняття та логічне мислення (наприклад, зорові картинки для опису та порівняння).

Інтерактивні методи навчання: групові ігри, які передбачають залучення дітей до спільної роботи через ігри, що сприяють розвитку уваги та комунікації (наприклад, «Знайди пару», де діти повинні знайти однакові

предмети за описом); сенсорні стежки – організація спеціальних зон, де діти можуть ходити босоніж по різних матеріалах (камінці, трава, пісок), щоб розвивати тактильні відчуття; музичні вправи – використання музичних інструментів для розвитку слухового сприйняття та ритму. Діти можуть вчитися розрізняти звуки різної гучності, висоти та тривалості.

Корекційна робота передбачає: індивідуальний підхід, залучення спеціалістів; використання сенсорних тренажерів та матеріалів.

Індивідуальний підхід. Якщо у дитини виявлені труднощі з певним видом сенсорного сприйняття (наприклад, зорове або слухове сприйняття), важливо проводити індивідуальні заняття, що допоможуть скоригувати проблеми.

Залучення спеціалістів. При необхідності в роботу залучаються дефектологи або психологи, які допомагають скоригувати відхилення в сенсорному розвитку.

Сенсорні тренажери та матеріали. Ігрові стенди. Використання сенсорних панелей або тренажерів, які містять різні текстури, кольори та форми, допомагає дітям краще пізнавати навколишній світ через дотик і зір.

Мобільні ігрові комплекси. Використання конструкторів, пазлів, моделей, які вимагають від дітей активного включення всіх органів чуття, розвиває координацію рухів і логічне мислення.

Оцінка результатів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку може відбуватися через спостереження, анкетування для батьків, тестування та виконання завдань.

Спостереження. Регулярне спостереження за дітьми в процесі гри та навчання для оцінки їхнього прогресу у розвитку сенсорних і пізнавальних здібностей.

Анкети для батьків. Взаємодія з батьками через опитування та анкети для отримання інформації про розвиток дитини вдома, що допомагає створювати цілісну картину розвитку.

Тести та завдання. Проведення невеликих тестових завдань або ігор для перевірки засвоєння навичок (наприклад, запам'ятовування кольорів або розрізнення звуків).

Висновок. *Отже*, практична робота з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку повинна бути систематичною, цікавою та різноманітною. Вона має включати різні види діяльності, що стимулюють розвиток усіх органів чуття та когнітивних функцій дитини. Регулярне застосування сенсорних ігор, вправ та інтерактивних методик допомагає дітям не лише краще сприймати світ, але й готуватися до навчальної діяльності в школі.

1.2. Засоби розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку є важливою частиною підготовки до шкільного навчання та забезпечення гармонійного розвитку дитини. Сенсорно-пізнавальні здібності допомагають дітям сприймати світ через відчуття, розвивати уяву, мислення, увагу, пам'ять і мовлення. Ось деякі основні засоби, що сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей: *ігри та ігрові методи, дидактичні матеріали, розвивальні завдання, музично-рухові ігри та рольові ігри.*

Зупинимося детальніше на кожному із засобів.

1. Ігри та ігрові методи

Сенсорні ігри: ігри з піском, водою, тістом для ліплення, які допомагають дітям відчувати різні текстури, температури та форми.

Ігри з піском є ефективним засобом всебічного розвитку дітей у цілому і творчих здібностей зокрема багаторічна практика свідчить, що ігри з піском позитивно впливають на емоційне благополуччя дітей. А з огляду на те, що це найулюбленіші ігри дітей, ми, дорослі, повинні максимально використовувати їх з розвивальною, навчальною та корекційною метою.

Сьогодні дуже популярним став метод *send play*, що з англійської дослівно означає «пісочна гра». Власне, це той метод, завдяки якому дитина з піску і невеличких фігурок будує свій індивідуальний і неповторний світ у мініатюрі. Граючись, вона виражає на піску те, що спонтанно виникає в її свідомості. Ігри з піском дають дитині змогу відчувати себе впевненою і вмілою: вона створює нове, не боїться ламати старе і щось змінювати. У пісочниці створено оптимальні умови для розвитку творчого потенціалу дитини, активізації її просторової уяви, образно-логічного мислення, тренування дрібної моторики рук. У процесі колективних ігор дитина усвідомлює морально-етичні норми, у неї формується гармонійний образ світу. Дорослі можуть бути впевнені: якщо у дитячому пісочному господарстві все спокійно, то й на душі у дитини спокій і гармонія. Нові вимоги до сучасної освіти потребують нових підходів до організації життєдіяльності дітей.

Принцип терапії піском запропонував Карл Густав Юнг, психотерапевт, засновник аналітичної психотерапії. Головним принципом, покладеним в основу роботи, він вважав створення вільного й захищеного простору, у якому дитина може виражати та досліджувати власний світ, перетворюючи свій досвід і свої переживання, що часто незрозумілі або турбують, у зримі та відчутні образи. Піскова терапія характеризується простотою маніпуляцій, можливістю винаходу нових форм, короткочасністю існування створюваних образів. Основоположна ідея пісочної терапії сформульована так: «Гра з піском дає дитині змогу позбавитися психологічних травм за допомогою перенесення ззовні, на площину пісочниці, фантазій і формування відчуття зв'язку і контролю над своїми внутрішніми мотивами. Це значною мірою полегшить здорове функціонування психіки». Карл Юнг стверджував, що «гра в піску» вивільняє заблоковану енергію і «активізує можливості само зцілення, закладені в людській психіці». Пісочна терапія – головний помічник для процесу індивідуалізації. Це спосіб спілкування зі світом та самим собою;

спосіб позбавлення внутрішнього напруження, що підвищує впевненість у собі та відкриває нові шляхи розвитку. Пісочна терапія дає можливість торкнутися внутрішнього, справжнього «Я», відновити свою психічну цілісність.

Уперше почала використовувати пісок англійський психотерапевт М. Лювенфельд, яка надавала великого значення тактильному контакту дитини з піском. Вона використовувала ігри з піском, сполучаючи з різними предметами та ляльками, мала знамениту колекцію маленьких іграшок та мініатюр, пофарбованих паличок, камінчиків. Все це зберігалось у коробці, яку діти називали «коробкою здивування». Дитина мала можливість вільно гратися з піском, водою та фігурками. Діти називали цей процес «будування світу». Гра з піском являє собою одну з незвичайних технік аналітичного процесу, під час якого дитина будує власний світ у мініатюрі з піску та невеличких фігурок. Ця інновація є дуже перспективною. Створення пісочних сюжетів сприяє творчому розвитку дитини та активізації власного «Я».

Перевага пісочної терапії у тому, що вона: сприяє процесу індивідуалізації; звільнює творчий потенціал, внутрішні почуття, сприймання й актуалізує спогади; сприяє поверненню дитини до минулого досвіду з метою повторного переживання; створює місток між несвідомим та свідомим, внутрішнім та зовнішнім, духовним і фізичним, невербальним і вербальним; забезпечує безпосередню гру, де немає жодного правильного або неправильного шляху; дозволяє позбутися контролю свідомості; є природною умовою для дітей; відсутні перепони для спілкування з людьми різного віку та інтелектуального статусу.

Пісочна терапія для дітей – це ігровий спосіб розповісти про свої проблеми, продемонструвати свої страхи та позбавитись їх, а також емоційного напруження. Адже гра для дитини – це необхідна, природна й улюблена діяльність.

Використовуючи в роботі з дітьми пісок дає змогу : посилити бажання дітей пізнавати щось нове, експериментувати, досліджувати, працювати самостійно; розвивати тактильну чутливість, як основу розвитку «ручного інтелекту»; забезпечити розвиток пам'яті, уваги, мислення, мовлення та дрібної моторики; удосконалити розвиток предметно-ігрової діяльності та комунікативних навичок дитини; позбавити негативних емоцій [26].

Робота з пластиліном, глиною або тістом допоможуть активувати інтелект дитини. Ще одна перевага пластилінового захоплення – розвиток логічного мислення і творчих здібностей. Причому відкрити в собі нові таланти можуть не тільки діти, але й дорослі. Буквально півгодини занять ліпленням з дитиною дають дорослій людині прекрасну можливість відпочити, відволіктися від щоденних проблем та стресів, не обмежувати свою фантазію.

Ліплення – один з методів розвитку дрібної моторики дитини. Що насправді важливо, адже здатність вправно володіти ручками стимулює мозкову та психічну активність, вдосконалює увагу, мислення, уяву, пам'ять, відчуття та сприймання.

Ліплення діє як арт-терапія, корекція та реабілітація (особливо для дітей з вадами). Як терапія воно допомагає звільнитися від негативних емоцій, адже діти часто перенавантажені через заняття, спілкування. Це вільне ліплення, коли просто мнеш пластилін чи глину руками, аби просто розслабитися. Здатність вправно володіти ручками стимулює мозкову та психічну активність, вдосконалює мислення, уяву, пам'ять та сприймання.

Рідко, яка дитина не любить пластилін або тісто для ліплення, адже з його допомогою можна зробити багато цікавих іграшок і не біда, що вони не дуже досконалі. Радість дитини полягає в тому, що вона являється автором даного шедедру і більше ні в кого такого не має.

За допомогою пластиліну чи солоного тіста дитина самовиражається не тільки творчо, а й розвиває гнучкість і рухливість своїх пальців, що в свою чергу сприяє поліпшенню мовлення дитини [10].

Ігри на розвиток сприйняття кольорів, форм і розмірів: пазли, конструктори, іграшки на сортування за ознаками.

Пазли – гра, що, напевне, ніколи не вийде з моди. Вона однаково цікава і для дорослих, і для дітей. В Україні та у всьому світі навіть проходять щорічні змагання зі збирання пазлів на швидкість. Цей вид дозвілля є неабияк популярним не тільки через свою здатність захоплювати увагу, але й завдяки низці інших переваг:

Розвиток моторики та координації, що особливо важливо для маленьких дітей, які тільки починають розвивати свої руки і пальці.

Розвиток когнітивних здібностей: збирання пазлів вимагає від дітей розмірковування, концентрації та уваги, спостережливості і логічного мислення.

Вивчення форм, кольорів та розмірів: залежно від складності пазла і зображення, діти можуть навчитися розрізняти різні форми, кольори і розміри.

Розвиток візуального сприйняття, а також творчості та уяви: робота з пазлами допомагає дітям вдумливо розглядати зображення, розпізнавати його частини. Також малеча може розглядати пазл як художнє полотно і захоплюватися творчим процесом створення своєї картини.

Логічні ігри: лото, доміно, настільні ігри з завданнями, які розвивають логічне мислення.

Будь-яка гра приносить задоволення як дітям, так і дорослим. Настільні логічні ігри в колі сім'ї або друзів доволі корисні, оскільки вони підвищують якість вашого життя, сприяють розумовій діяльності, покращують здоров'я і характер. Багато настільних ігор розвивають дітям пам'ять, увагу, спостережливість ну і звичайно, логічне мислення. Допомагають краще концентруватися, приймати самостійні рішення і мислити стратегічно. Це прекрасний спосіб допомогти дітям набути та розвинути різноманітні навички, зокрема уважність, пізнання, асоціації та

запам'ятовування, а також сприяють соціалізації та взаємодії з однолітками та друзями.

Вирішення головоломок — захоплива справа. Їх відрізняють один від одного рівні складності та час, що дається на відповідь. Деякі навіть мають вікові обмеження. Незалежно від сюжету та особливостей гри, мета одна — учасникам (або учаснику) потрібно вирішити логічне завдання. Воно може бути складним, але для цього не потрібна наявність спеціальних знань чи навичок. Достатньо застосувати кмітливість. Приклади ігор: П'ятнашки, Кубик Рубіка, Джунгли: ховай та шукай, Золото гнома.

2. Дидактичні матеріали

Набори для сортування та класифікації: різні предмети, які діти можуть сортувати за кольором, формою або розміром.

Картки для розвитку пам'яті та уваги: картки із зображеннями або буквами для гри в «запам'ятай і знайди», «знайди пару».

Звукові матеріали: дзвіночки, маракаси, музичні іграшки, які допомагають дітям відрізнити звуки.

3. Розвивальні завдання

Розвивальні завдання є також чудовим засобом розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку розвитку. Вони охоплюють різноманітні аспекти, включаючи орієнтування в просторі, розвиток уваги та пам'яті. Ось приклади таких завдань: завдання на формування уявлення про простір. Це, наприклад, ігри з геометричними фігурами, які допомагають дітям розрізнити форми та їх розташування в просторі. Орієнтування у просторі – це завдання, де діти повинні визначити положення предметів або себе відносно інших об'єктів (ліворуч, праворуч, вгору, вниз).

Ігри на увагу: спостереження за природою (діти мають уважно стежити за змінами в природі, що розвиває спостережливість), малювання за вказівками (дітям даються інструкції щодо того, що саме малювати, що допомагає розвивати увагу до деталей), складання конструкцій за зразками

(діти відтворюють будівлі або інші конструкції за готовими моделями, що тренує візуально-просторову увагу), завдання на розвиток пам'яті (ігри на запам'ятовування рядів картинок, слів або дій). Такі вправи тренують короткочасну та довготривалу пам'ять, покращуючи здатність до відтворення інформації.

Ці завдання допомагають дітям не лише пізнавати навколишній світ, але й розвивати важливі когнітивні навички, необхідні для подальшого навчання та адаптації в соціумі.

Конструювання та будівництво з кубиків або конструкторів, таких як LEGO, є відмінним засобом для розвитку просторового мислення та креативності у дітей старшого дошкільного віку. Ось як ці заняття сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей: діти вчаться орієнтуватися в просторі, розуміти розташування предметів один відносно одного, створювати конструкції у тривимірному просторі. Це допомагає формувати здатність бачити та планувати об'єкти у просторі і сприяє розвитку просторового мислення.

Конструювання дозволяє дітям вільно творити, придумувати власні будівлі або інші структури. Вони можуть експериментувати з різними формами та матеріалами, що стимулює творче мислення.

Під час будівництва діти зіштовхуються з завданнями, які потребують планування та вирішення проблем (наприклад, як зробити конструкцію стійкою). Це допомагає їм розвивати навички логічного мислення та знаходити рішення. Ще під час роботи з кубиками або дрібними деталями конструкторів, діти тренують дрібну моторику рук, що важливо для розвитку координації та підготовки до письма.

Таким чином, конструювання є не лише веселим заняттям, а й потужним інструментом для всебічного розвитку дитини.

4. Музично-рухові ігри значно сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку, оскільки вони поєднують сенсорні, моторні та когнітивні навички.

Діти вчаться розрізняти звуки, ритми та мелодії. Вони розвивають музичний слух і здатність до звукового аналізу, що є важливим компонентом сенсорного розвитку.

Під час музично-рухових ігор діти рухаються під музику, що допомагає розвивати координацію, баланс і ритмічне відчуття. Це покращує взаємодію між сенсорними та моторними навичками.

Діти вчаться орієнтуватися в просторі, рухатися відповідно до музичних вказівок і взаємодіяти з іншими учасниками гри, що сприяє формуванню просторових уявлень.

Музично-рухові ігри дозволяють дітям експериментувати з рухами та музикою, висловлювати свої емоції та креативно підходити до виконання завдань. Це допомагає розвивати творчі здібності та емоційну самосвідомість.

У таких іграх дітям потрібно уважно слідкувати за змінами в музиці або рухах, що розвиває здатність концентруватися на завданні та тренує уважність.

Таким чином, музично-рухові ігри допомагають дітям комплексно розвивати сенсорне сприйняття, координацію та творчість, що позитивно впливає на їхній загальний пізнавальний розвиток.

5. Рольові ігри. Сенсорно-пізнавальні здібності найкраще розвиваються через інтерактивні та багатогранні форми навчання, що сприяють активній участі дітей у процесі пізнання. Одним із найефективніших методів є рольові ігри, оскільки діти, граючи ролі, втілюють різні образи (лікар, продавець, вчитель тощо), що розвиває їхню креативність і здатність вигадувати сценарії.

У рольових іграх діти активно використовують різноманітні матеріали та предмети, що стимулює їхнє сенсорне сприйняття (дотик, зір, слух), дозволяючи їм краще пізнавати світ через безпосередні відчуття.

Рольові ігри заохочують дітей до взаємодії з однолітками, що допомагає формувати навички комунікації, співпраці, вирішення конфліктів і розуміння емоцій інших людей.

Діти в процесі гри стикаються з різними ситуаціями, які потребують рішень (наприклад, як вилікувати пацієнта або як обслужити клієнта). Це допомагає розвивати логічне мислення та здатність вирішувати проблеми.

Діти в рольових іграх активно рухаються, взаємодіють із середовищем, виконують завдання, що залучає їх до пізнавальної діяльності на різних рівнях – емоційному, інтелектуальному та фізичному.

Під час рольових ігор діти вчаться формулювати свої думки, висловлювати бажання, запитувати та відповідати, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок.

Таким чином, рольові ігри забезпечують багатогранний підхід до навчання, стимулюючи пізнавальні процеси, активну взаємодію зі світом та розвиток соціальних і сенсорних навичок.

Отже, ігри та ігрові методи, дидактичні матеріали, розвивальні завдання, музично-рухові ігри та рольові ігри є ключовими засобами, що сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку. Вони забезпечують різноманітний та інтерактивний досвід, який допомагає дітям: пізнавати світ через гру – ігрові методи роблять навчання цікавим та захопливим, стимулюючи допитливість і активну участь; розвивати сенсорні навички – використання дидактичних матеріалів і розвивальних завдань допомагає дітям вивчати колір, форму, текстуру, звуки та інші сенсорні характеристики предметів; тренувати увагу, пам'ять та логічне мислення – через різні завдання діти вчаться аналізувати, запам'ятовувати та вирішувати проблеми, що є основою їхнього пізнавального розвитку; розвивати музичний слух і координацію рухів – музично-рухові ігри сприяють розвитку слухового сприйняття, ритму та моторики; формувати соціальні та мовленнєві навички – рольові ігри

дозволяють дітям взаємодіяти з однолітками, вчать їх комунікації та взаєморозумінню.

Усі ці засоби разом створюють багатогранне середовище для гармонійного розвитку дитини, допомагаючи їй краще пізнавати себе та навколишній світ.

1.3. Педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

З'ясування терміну «педагогічні умови» у педагогічних наукових джерелах дозволяє визначити це поняття як цілеспрямовано створену обстановку (середовище), в якій у взаємодії представлені сукупність педагогічних факторів (відносин, засобів тощо), які дозволяють педагогу ефективно здійснювати освітню діяльність. Педагогічні умови це одна із сторін закономірності освітнього (виховного) процесу.

Так, під «педагогічними умовами» науковці розуміють: «...обставини процесу навчання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання задля досягнення певних дидактичних цілей» [4]; «...сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених у педагогіці завдань» [40].

Під педагогічними умовами розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку ми розуміємо спеціально створені освітні середовища та методики, що сприяють формуванню та розвитку сенсорних і пізнавальних здібностей у дітей.

Ми виокремили наступні педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку:

- урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;

- використання потенціалу ігрової діяльності у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку;
- взаємодії батьків та педагогів у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку;
- організації освітнього розвивального простору.

Зупинимося детальніше на кожній з педагогічних умов. *Урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей* є першою і дуже важливою педагогічною умовою розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Розглянемо психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку.

Відомо, що *пізнання* – це процес відкриття дитиною прихованих зв'язків та відношень, це новий процес проникнення розуму в об'єктивну дійсність. Відповідно до підходу А. Лякішевої, джерелом розвитку та формування пізнавальної сфери є пізнавальна потреба. І процес задоволення цієї потреби здійснюється як пошук, спрямований на виявлення, відкриття невідомого та його засвоєння. Провідний педагог В. Сухомлинський та відомий дитячий психолог О. Запорожець вважають, що активність зникає, як тільки розв'язується проблема, тобто, на їх думку, розуміння завершує пізнавальну активність. Їхні опоненти категорично не згодні з цим поглядом, вважаючи, що саме з розуміння може починатися цикл активності.

У відповідності до досліджень Л. Лохвицькою, поняття пізнавальної сфери та допитливість можна розглядати як синоніми. На її думку, це бажання, прагнення до нової інформації про дійсність і власне про себе, потреба щось дослідити, з'ясувати, це також і діяльнісний стан індивіда. Це й пізнавальна потреба, і збуджувана нею пізнавальна сфера. Вона притаманна кожній дитині, але її міра та направленість у кожного своя [20].

Більшість науковців розмежовують ці поняття. Так, О. Лугіна розглядає допитливість через діялісне відношення індивіда до навколишнього світу. Дослідник наполягає на тому, що дана властивість є

якісно відмінною від інтересів, тому що допитливість має більш загальний характер і не завжди пов'язана з певним об'єктом або видом діяльності. У відповідності до її поглядів, допитливість розглядається як поведінка та мотив учіння дошкільника, яка виступає чинником навчально-пізнавального процесу й потребує постійної активізації [21].

А. Лякішева вважає, що даний феномен у малюка проявляється через його пізнавальну сферу й передбачає її відношення предметів і явищ навколишньої дійсності, це своєрідне підґрунтя процесу пізнання [22].

Пізнавальна сфера, як відзначає Г. Тарасенко, – це особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумовоемоційну чутливість дитини в пізнавальному процесі [42]. Проблема розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку – одна з найактуальніших у дитячій психології, оскільки активність є неодмінною передумовою формування розумових якостей особистості, її самостійності та ініціативності.

В. Лозова вважає, що пізнавальна сфера дітей дошкільного віку передбачає:

- 1) здатність за власним бажанням здійснювати активне пізнання без допомоги або за допомогою дорослих;
- 2) повну або часткову усвідомленість мети пізнання;
- 3) використання набутого досвіду;
- 4) навичок оцінювання досягнутого власного результату, а також ровесників;
- 5) порівнювати отриманий продукт з початковою ціллю, здійснювати прогнозування діяльності;
- 6) навички внесення змін та доповнень у процес пізнання, здійснювати корекцію інтелектуальних дій;
- 7) прикладати вольових зусиль та долати труднощі у процесі досягнення мети;

8) здобувати результат, адекватний або наближений до поставленої мети та задоволення від інтелектуальної роботи [19].

І. Товт зазначає, що джерелом пізнавального розвитку дитини є навколишній світ і соціальний досвід в їх нерозривній єдності. Дитина у процесі життєдіяльності засвоює соціальний досвід, набуває знань, умінь та навичок. Під час спілкування з дорослими, у процесі спеціально організованого навчання вона переходить від непізнаного до відомого, від незрозумілого до зрозумілого. Відтак дитячі уявлення, життєві поняття щодо предметів і явищ навколишнього світу збагачуються, набувають нових ознак і якісно змінюються [45].

Якісна характеристика процесу пізнавального розвитку, на її думку, насамперед виявляється у зародженні і формуванні пізнавальної активності, яка, у свою чергу, характеризується пізнавальною потребою. У період дошкільного дитинства вона виділяє три рівні розвитку пізнавальної потреби, кожен з яких має певну мотивацію і засоби пізнання (форми пізнавальної діяльності). кожен з них стосується певного періоду, зокрема перший стосується зацікавленості чимось, що виникає на основі необхідності у нових знаннях, другий спрямований на встановлення відношень між предметами і явищами (власне допитливість), третій пов'язаний зі стійкою потребою у пошуку нових знань, інтересом. Залежно від запропонованої інформації та джерела її отримання формуються пізнавальні інтереси дитини і моральні установки, які за певних умов мотивують поведінку, цю думку констатує авторка. Тож, інтерес, зокрема пізнавальний є свого роду індикатором активності у пізнання.

Проблема інтересу дуже широко досліджувалася, але, незважаючи на це, поняття «інтерес» не має однозначного тлумачення.

На розмаїття поглядів щодо психологічного феномену інтересу вказує О. Ковшар та зазначає, що одні психологи відносять це явище до процесу розуміння, деякі розкривають через уважність.

Таким чином, пізнавальна сфера особистості розглядається як діяльнісний стан людини у процесі пізнання навколишньої дійсності, її об'єктів і явищ. Вона спрямована на з'ясування незвіданого, причин виникнення певних явищ, взаємовідношення між предметами та характеризується проявами допитливості. Критеріями вказаної активності у процесі пізнання є виникнення інтересів. Дане явище розуміється як складне утворення особистості, які виникають у зв'язку з потребами взаємодії людини з навколишнім світом, його пізнанням.

Інтерес – це усвідомлена, предметна потреба, що проявляється у діяльності і є показником пізнавальної активності людини. Пізнавальну сферу розглядають як якісну характеристику пізнавальної діяльності, що є суттєвою для розуміння суті пізнавальної активності та для продуктивної організації педагогічної роботи у напрямі її формування.

Є. Рацкович підкреслював важливість розвитку допитливості. У цьому, на його думку, полягає суть виховання здібностей. Допитливість – це зростаюча, ніколи не згасаюча, а навпаки, та, що весь час посилюється, потреба знати і прагнення дізнатися, пояснити. У виникненні загадок і їх розшифруванні і полягає суть допитливості.

Допитливість – це крихка і ніжна серцевина людини, її легко зламати, збудивши відразу до праці через її непосильність і одноманітність. Мова йде про працю мислителя: дитяча праця – це активне бачення світу, завдяки якому дитина стає діяльною частиною природи і разом з тим її володарем [33]. Тож, видатний практик вважав, що пізнавальна активність – це розумова праця, пов'язана з напругою інтелектуальних сил дитини. Цьому необхідно учити дитину з раннього дитинства.

У сучасній українській педагогіці проблема вивчення названого явища у дітей 5-7 років займає також чільне місце. Зокрема І. Мардарова розглядає її динаміку в єдності з розвитком мовлення дитини [22].

Т. Пісоцька, узагальнюючи власні здобутки у вивченні феномену, намагається розробити у подальших дослідженнях своєрідної моделі, у якій

відображені основні етапи розвитку активності у пізнанні дітей 4-7 року життя. Вона вважає, що її основою, підґрунтям, є цілісна пізнавальна сфера дитини 4-7 років [15].

Процес формування пізнавального розвитку дитини здійснюється безпосередньо під час навчання, де розвиваються такі пізнавальні психічні процеси як: сприймання, уява; пам'ять, мислення, увага, мовлення. Кожен віковий період вносить певні зміни у пізнавальний розвиток. З кожним роком в активності дошкільника відбуваються помітні зміни, перш за все іншим стає зміст активності.

У дітей дошкільного віку провідною пізнавальною функцією виступає *сприйняття*. Діти освоюють прийоми активного пізнання властивостей предметів: вимірювання, порівняння шляхом накладення, прикладання предметів один до одного тощо. Розвиток сприймання відбувається як процес оволодіння специфічним видом дій, які направлені на вирішення певного класу завдань. У розвитку перцептивних дій дитини дошкільного віку можна виділити наступні етапи:

1. Формування у дитини практичних дій з предметами. Такий розвиток відбувається під час гри-маніпуляції. Дитини не просто грає, а маніпулює предметами, в тому числі й іграшками, концентруючись на діях з ними.

Поступово від таких дій-маніпуляцій діти переходять до ознайомлення з ними на основі зору та дотику. Далі відбувається перехід до систематичного ознайомлення з предметами, лічби з ними тільки в міру необхідності більш детального уявлення про ту чи іншу властивість. Зорове сприймання в дошкільному віці виступає одним із основних засобів безпосереднього пізнання предметів та явищ. Завдяки практичному досвіду у дитини не просто створюється уявлення про навколишні предмети, але й відбувається формування операцій психічної діяльності. На їх основі дитина отримує можливість адекватно сприймати різноманітні властивості предметів.

2. На наступному етапі перцептивними діями виступають самі сенсорні процеси. Мова йде про те, що дитина починає адекватно сприймати предмети без посереднього контакту з ними. Дитина вже може обстежити предмет очима, відбувається перенесення зовнішніх практичних дій у внутрішній план.

Дошкільник, обстежуючи предмет, виявляє його ознаки та сторони, які відповідають деяким вже відомим зразкам, які вже склалися в суспільстві. Під час сприймання дитина отримує свій власний досвід, засвоюючи при цьому суспільний.

3. Перцептивні дії стають значно прихованими та скороченими. Сприймання стає усвідомленим та цілеспрямованим, в ньому починають виокремлюватися довільні дії, такі як пошук, спостереження, розгляд. Сприймання може почати здаватися пасивним процесом, але як і раніше воно є активним, просто виконується у внутрішньому плані.

Суттєвий вплив на розвиток сприймання чинить мова. Це проявляється в тому, що дитина починає активно користуватися назвами якостей, ознак різних предметів, об'єктів і відносин між ними. Називаючи ті чи інші властивості предметів і явищ, дитина тим самим виокремлює для себе зазначені властивості. Називаючи предмети, вона виділяє їх від інших та краще розуміє їх.

Узагальнюючи результати розвитку сприймання у дітей дошкільного віку, можна виокремити наступні особливості:

- 1) вирішальна роль у сприйманні належить формі;
- 2) предмет сприймається за наступних умов: рухомий на нерухомий фон; під час дій з ними; під час позначення предметів словами;
- 3) колір акцентується за наступних умов: якщо він представляє собою характерну ознаку предмету; якщо він позначається словом під час сприймання незнайомого предмету; якщо колір конкурує з незнайомою дітям абстрактною формою;

4) у сприйманні предметів значну роль відіграють включеність їх у час і простір;

5) сприймання розвивається завдяки зовнішній практичній діяльності і включає перехід від зовнішніх форм орієнтування до їх внутрішніх форм

Варто зупинитися на тому, що у дітей дошкільного віку збільшується стійкість уваги. Дитині стає доступною зосереджена діяльність протягом 15-хвилин.

Таким чином, увага дитини – це спрямованість та зосередженість психічної діяльності на певному об'єкті під час одночасного відключення від інших. Спрямованість пов'язана з переходом від одного завдання до іншого, а зосередженість – із заглибленістю в заняття. Напрямок та зосередженість тісно пов'язані між собою. Одне не може існувати без іншого. В той час, коли індивід направляє на щось свою увагу, то одночасно і зосереджується на цьому, і навпаки.

Увага приймає участь в організації всіх пізнавальних процесів, таких як відчуття, сприймання, мислення, являючись наскрізним психічним процесом та виконує наступні функції:

1. Відбір важливих подразників та ігнорування неіснуючих, побічних.
2. Утримання, збереження необхідної діяльності до тих пір, поки не буде досягнуто мети.
3. Регуляція та контроль протікання діяльності.

Фізіологічною основою уваги виступає загальна активація мозку, що пов'язано із діяльністю ретикулярної формації. У діяльності мозку виділяють кілька стадій або рівнів, які по-різному забезпечують увагу. Найважливішою основою уваги є досягнення певного функціонального стану мозку. Увага полягає у реакції орієнтування на якийсь стимул чи об'єкт. Для того, щоб подія була сприйнята, потрібно, щоб вона могла викликати орієнтовну реакцію, яка дозволить особистості налаштувати на нього свої органи почуттів. Тобто, увага носить рефлекторний характер і виникає внаслідок особливого орієнтовного рефлексу.

Протягом дошкільного віку увага дітей розвивається в напрямку від мимовільної до довільної. В цьому віці увага дитини привертається новизною, інтенсивністю та іншими специфічними подразниками. Пізніше увага починає привертатися об'єктами, які пов'язані з яскравими та емоційними переживаннями та подразниками, які мають сигнальне значення внаслідок їх безпосереднього зв'язку з потребами дитини. З розвитком довільної уваги дошкільники можуть спрямовувати свою свідомість на певні предмети та явища, утримувати її протягом певного часу.

Якщо в ранньому дитинстві увага проявляється лише в мимовільній формі, то збільшення способів поведінки з віком поступово перетворює мимовільну увагу в довільну. Основний механізм цієї найважливішої трансформації – формування мовлення дитини, за допомогою якої плануються дії та здійснюється над ними контроль

В психології та педагогіці в якості основного засобу розвитку довільності уваги вважають спільне спілкування та діяльність дитини та дорослого, а також гру. Через ігрову діяльність відбувається становлення довільності поведінки в цілому, в тому числі уваги, як найважливішого так званого підсилювача мислення. У зв'язку з тим, що активність, спілкування та поведінка дошкільника далеко не повністю ще усвідомлена, довільність його уваги проявляється в недостатньо зрілій формі.

Вибірковість довільності уваги дошкільника є функцією його спонтанної ігрової діяльності, так як в грі він довільно спрямовує свою увагу на те, що йому необхідно для неї. Основні досягнення в процесі розвитку довільності уваги в дошкільному віці проявляються у вдосконаленні механізмів її вибірковості. Інші якості уваги розвинуті набагато слабше.

Загальною закономірністю розвитку уваги є збільшення стійкості уваги від молодшого дошкільного до старшого дошкільного віку. Середня тривалість продуктивної діяльності та середня тривалість відволікань від неї залежать від віку дітей. На відміну від молодших дошкільників, старші діти не лише можуть більш тривалий час займатися малоцікавою для них роботою

за вказівками дорослих, але й роблять менше відволікань від неї. Факторами стійкості уваги є: цікавість дитини до матеріалу, його закономірність та зрозумілість, зв'язок з потребами, комфортні або відволікаючі увагу умови, в яких діяльність виконується, психічний стан дошкільника, індивідуально-психологічні особливості особистості, такі як, наприклад, рівень розвитку вольових якостей та якостей темпераменту. Тож, факторами стійкості уваги дітей старшого дошкільного віку виступають:

- інтерес до матеріалу;
- зв'язок матеріалу з потребами;
- знайомість та зрозумілість матеріалу;
- умови, в яких діяльність виконується;
- психічний стан дитини;
- індивідуально-психологічні особливості особистості дошкільника.

Якості темпераменту в багатьох випадках зумовлюють індивідуальні особливості якостей уваги дітей, що має протиріччя наявності загальних вікових закономірностей уваги в дошкільному віці.

До вікових особливостей уваги дошкільників належить швидке відволікання та труднощі зосередження на непривабливих об'єктах. У відволіканні уваги беруть участь різні механізми. Відволікання може бути результатом гальмування окремих ділянок мозку навколо вогнища оптимальної збудливості згідно із законом негативної індукції. Це характеризує мимовільне, пасивне відволікання від будь-яких подразників, які можуть навіть недостатньо усвідомлюватися, утворюючи певний фон.

Відсутність здібностей до тривалої та інтенсивної зосередженості дітей дошкільного віку – явище природне, також обумовлене особливостями їхньої нервової діяльності (незрілість механізмів гальмування, лобових часток та інших галузей мозку).

Таким чином, протягом дошкільного віку поступово розвиваються всі властивості уваги: збільшується обсяг уваги, зростає можливість розподілу

уваги у зв'язку з автоматизацією багатьох дій дитини, увага стає більш стійкою, зростає її довільність.

Наступним пізнавальним процесом, на якому треба зупинити увагу, є пам'ять дітей. Дитина, при виконанні будь-яких дій вона здатна утримувати в пам'яті нескладну умову.

Дитина добре запам'ятовує все, що представляє для неї життєвий інтерес, викликає сильний емоційний відгук. Міцно засвоюється інформація, яку вона бачить і чує багато разів. Добре розвинена рухова пам'ять: краще запам'ятовується те, що було пов'язане з власним рухом.

За допомогою запам'ятовування дитина розповідає вивчений вірш, використовує у грі засвоєні правила, відтворює показані їй рухи. Іноді дошкільнику не вдається відтворити предмет, згадати вірш, але він легко впізнає їх при наступному сприйманні. У такому разі відсутнє відтворення матеріалу, однак наявне впізнавання, якому також передують запам'ятовування.

Пам'ять дитини дошкільного віку характеризується своєю мимовільністю. Мова йде про те, що дитина не ставить перед собою задачу чи щось запам'ятати. Запам'ятовування і пригадування відбуваються у діяльності та залежать від її характеру. Джерелом пам'яті дитини є інтерес.

Вона легко і надовго запам'ятовує те, що її цікавить, приваблює своєю яскравістю, незвичністю, динамізмом, з чим вона активно діяла. Істотну роль при цьому відіграє слово: називання предметів сприяє кращому їх запам'ятовуванню. Залежить розвиток пам'яті також від характеру мовної діяльності, яка потребує запам'ятовування словесного матеріалу, а також ігрової діяльності.

Для того, щоб діти дошкільного віку краще зберегли у пам'яті будь-яку інформацію та матеріал, потрібно організувати їхню діяльність з ним, адже успішність мимовільного запам'ятовування тим краща, чим активніше дитина діє з предметами, які їй необхідно запам'ятати, чим важливіші ці предмети у її діяльності.

Починає розвиватися образне мислення. Діти вже здатні використовувати прості схематичні зображення для вирішення нескладних завдань. Вони можуть будувати за схемою, вирішувати завдання з лабіринтами. Розвивається передбачення. Діти можуть сказати, що відбудеться в результаті взаємодії об'єктів, на основі їх просторового розташування.

На п'ятому році життя уява продовжує розвиватися. Формуються такі її особливості, як оригінальність і довільність. Діти можуть самостійно придумати невелику казку на задану тему.

Отже, головною умовою формування пізнавальних процесів є включеність дитини у пізнавальну діяльність.

Друга педагогічна умова – використання потенціалу ігрової діяльності у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Творча гра оптимізує соціалізацію дитини у світі дорослих, сприяє орієнтуванню у світі людських відносин. Д. Ельконін підкреслював, що гру не можна розуміти спрощено, як дії з символами (знаками), гра пов'язана з оперуванням смислами.

У грі дитина реалізує свої бажання, пропускає їх через переживання і, таким чином, вперше починає усвідомлювати смисл людських взаємовідносин, набуває здатності здійснювати вольовий вибір. Через гру діти усвідомлюють діяльність дорослих і набувають досвіду спілкування, необхідного для встановлення контактів з оточенням. У цьому зв'язку, формування ігрової компетентності дошкільника є важливим напрямом роботи вихователя ЗДО, а ігрова діяльність містить великий потенціал для розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку [46].

У державному стандарті Дошкільної освіти України – Базовому компоненті дошкільної освіти [5] зазначається, що: «Ключові для дошкільної освіти компетентності дитини (рухова і здоров'язбережувальна, особистісна,

предметно-практична та технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична та дослідницька, природничо-екологічна та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрова, соціально- громадянська, мовленнєва, художньо-мовленнєва, мистецько-творча (художньо-продуктивна, музична, театралізована) та інші мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя». Окрім того, всі без виключення компетентції дитини дошкільного віку, які окреслені в БКДО, реалізуються в ігровій діяльності.

Гра дитини в дошкільному віці є сенсом її життя. Це її притулок від страхів, поле битв, полігон гри, досягнення та успіхи, заспокоєння та мрії. На перший план виходять бажання, прагнення, почуття, думки і потреби дитини для активної діяльності в середовищі, в якому вона живе. Гра задовольняє біологічні та психологічні потреби дітей і сприяє їх розумовому, емоційному, соціальному та моральному розвитку.

Різні ролі в іграх, хоча і є продуктом дитячої фантазії, але вони дозволяють дитині отримати особистий досвід хорошого і поганого, про те, що є позитивним і що є негативним. Важливою формою розваги для дітей і дорослих є ігри, які діти організують самостійно і вони мають особливе виховне значення. Вони є потужним інструментом для навчання, оскільки через ігри діти здобувають знання, збагачують свій досвід, формують уміння та звички.

Ігри діти створювали дуже давно. Вони створюють їх сьогодні, для себе та спеціально для себе потреби. Ігри є їхньою природною потребою і одним із основних занять. Тепер виникає питання, які ігри діти люблять найбільше і чому.

Ігри, які пропонують рольову гру, головний герой, який дозволяє самостверджуватися та самовизнання.

Динамічні ігри, у змісті яких достатньо дії (моторика) і швидка інтелектуальна реакція вирішення задачі.

Ігри, які дарують вогник дитячого здорового гумору та створюють гарний настрій

Найкорисніші ігри – це ті, які мають поєднання вищезгаданих якостей.

Є численні дослідження, які вказують на роль і значення гри для розвитку фізичних, моральних, інтелектуальних, соціальних та емоційних характеристик дитини.

Ігри привертають та утримують увагу дітей своїм змістом, який виховує та створює гарний настрій. Деякі з них пропонують різноманітні шляхи та рішення, наприклад ті, які ведуть дітей до створення нового вмісту призначений для винахідливих дітей. Гра – це вид діяльності, який домінує в житті дітей і має особливий характер і значення в розвитку і вихованні дітей, особливо в дошкільний період. Саме тому в освітньому процесі дітей велика увага приділяється створенню умов для спонтанної гри, рольових ігор, а також ігор з правилами, попередньо встановленими дорослими з метою досягнення певних педагогічних ефектів.

Дидактичні та рухливі ігри є лише елементами цілеспрямовано організованого і спрямованого освітнього процесу. Найчастіше дорослий дає дітям зміст дидактичних і рухливих ігор, а також правила їх проведення. Він організовує, веде і керує грою.

Гра сприяє більш здоровому дитинству, інтелектуальному розвитку дітей і водночас стимуляції мовленнєвих здібностей. Через ігри діти виявляють свої інтереси до того, що їх оточує, чим вони є і це стимулює їх продовжувати досліджувати та досліджувати, щоб знайти власні рішення в конкретних ситуаціях [21].

Таким чином, чим вони краще пізнають навколишнє середовище, а також людські стосунки, тим краще вони будують власну поведінку та світ і життєве ставлення, вони отримують відповіді на багато питань і живлять свою допитливість, збагачують уяву; розвиваються точність і рефлексії тощо.

Ігри позитивно впливають на виховання і розвиток кожної особистості. Вони є формою розваги, які позитивно впливають на соціалізацію, моральний, емоційний, фізичний розвиток і здоров'я дітей. Тобто впливають на всебічний розвиток дитини дошкільного віку.

Наступна педагогічна умова – *взаємодія батьків та педагогів у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.*

Взаємодія батьків та педагогів у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку є важливим елементом успішного виховання і навчання. Цей процес передбачає тісну співпрацю, зокрема: спільне планування.

Так, батьки і педагоги повинні разом обговорювати і планувати заняття, що спрямовані на розвиток сенсорного досвіду дітей. Це включає використання різноманітних ігор, вправ і завдань для стимуляції відчуттів та сприйняття дитиною світу.

Спільне планування занять для розвитку сенсорного досвіду дітей допомагає забезпечити послідовність у навчанні та вихованні. Ігри, вправи і завдання повинні бути адаптовані до вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку, щоб стимулювати їх інтерес до навколишнього світу і сприяти розвитку таких важливих навичок, як спостережливість, пам'ять, увага та мислення.

Це можуть бути ігри з різними матеріалами, використання текстурованих предметів (гладких, шорстких, м'яких, твердих) для розвитку тактильних відчуттів; ігри на розвиток слухового сприйняття, наприклад, розрізнення звуків природи, музичних інструментів або голосів тварин; зорові ігри, вправи на розпізнавання форм, кольорів, розмірів і відстаней. Це можуть бути пазли, малювання або складання картинок; ігри на розвиток дрібної моторики: ліплення з пластиліну, нанизування намистин, складання конструктора – усе це допомагає розвивати координацію рухів і точність.

Дослідницькі завдання, наприклад, спільні прогулянки з обговоренням побаченого (форми дерев, кольору листя, текстури каменів), що сприяє розвитку спостережливості та уваги.

Гармонійна взаємодія між педагогами і батьками у процесі планування таких занять дозволяє дитині отримувати різнобічний досвід як вдома, так і у навчальному закладі, що прискорює її пізнавальний розвиток.

Окрім того, постійне інформування один одного про прогрес дитини допомагає коригувати педагогічні підходи вдома та у закладі дошкільної освіти. Педагоги можуть ділитися методиками та рекомендаціями щодо розвитку дитини, а батьки можуть повідомляти про поведінку і досягнення дитини у сім'ї.

Батьки можуть створювати вдома умови для практичного закріплення сенсорно-пізнавальних навичок, здобутих у дитячому садку, наприклад, через прості ігри з текстурами, формами, кольорами тощо.

Дуже важливо, щоб і педагоги, і батьки заохочували дитину до дослідження світу через чуттєвий досвід, хвалили її за успіхи і надавали допомогу у випадках труднощів.

Ця взаємодія допомагає забезпечити гармонійний розвиток дитини та її готовність до подальшого навчання у школі.

Остання, виокремлена педагогічна нами умова – організація освітнього розвивального простору.

Базовий компонент дошкільної освіти України спрямовує педагогів на створення в закладі дошкільної освіти розвивального життєвого простору, що сприятиме повноцінному розвитку дітей.

Розвивальне середовище – комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життєдіяльності дітей у закладі дошкільної освіти. Сучасні дослідники розглядають розвивальне середовище як систему матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку. Збагачене середовище

передбачає єдність соціальних і природних засобів забезпечення повноцінної життєдіяльності дитини.

Розвивальний простір закладу дошкільної освіти потрібно розглядати як інтегровану категорію, що поєднує в собі природне, предметно-ігрове, соціальне і середовище власного «Я» [5].

З огляду на те, що зміст Базового компонента дошкільної освіти в Україні передбачає мінімально достатній рівень розвиненості, навченості та вихованості дітей за сферами життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам», розвивальний простір закладу дошкільної освіти також слід розглядати як інтегровану категорію, що охоплює такі сталі взаємопов'язані між собою складові, як: природна, культурна, соціальна, власного «Я». Ще одна важлива складова розвивального простору – мовленнєва, яка є необхідною умовою повноцінного розвитку дітей.

Природна складова (сфера «Природа») – це сукупність умов, які сприяють: становленню у дітей цілісного сприйняття природного довкілля; прояву інтересу до нього; оволодінню дітьми елементарними уявленнями про явища та об'єкти природи і про взаємозв'язки у ній; розвитку у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи; формуванню у дітей навичок екологічно доцільної поведінки.

Культурна складова (сфера «Культура») – це сукупність умов, які сприяють: прояву ігрової активності дітей; розширенню та систематизації елементарних уявлень дитини про довкілля; удосконаленню практичних умінь дітей; набуттю дітьми знань про безпеку життєдіяльності та про поводження з небезпечними предметами; формуванню знань дітей про різні види мистецтва (образотворче, музичне, театральне, літературне); розвитку особистості кожної дитини засобами мистецтва.

Соціальна складова (сфера «Люди») – це сукупність умов, які сприяють збагаченню уявлень дітей про характер взаємин зі старшими людьми, своїми однолітками, дітьми молодшими за себе, усвідомленню особливостей взаємин між членами родини тощо. У соціальному просторі

діти отримують елементарні уявлення про навколишній світ, про державу, в якій вони живуть, про народ, частиною якого вони є. Соціальна складова також сприяє: розвитку почуття належності до певного народу з його традиціями та звичаями; формуванню у дітей морально-етичних норм поведінки тощо.

Складова власного «Я» (сфера «Я сам») є сукупністю умов, які дають кожній дитині можливість реалізувати свої прагнення, а також сприяють: формуванню реалістичних образів власного «Я»; формуванню елементарної системи морально-духовних цінностей відповідно до внутрішніх потреб; особистісному зростанню; розвитку комунікативних здібностей; усвідомленню себе членом певної соціальної групи.

Основою мовленнєвої складової є створення доброзичливої атмосфери, в якій діти матимуть право на мовленнєву активність, довіру. В умовах мовленнєвої складової у дітей має бути змога вільно спілкуватися між собою та з вихователями, вчитися, дізнаватися про нове та цікаве.

Мовленнєва складова буде розвивальною та сприятиме розвитку дітей лише тоді, якщо вони чутимуть зразки правильного мовлення, матимуть змогу самостійно обирати однолітків для спілкування, гри, трудової чи іншої діяльності. Необхідно також сприяти поповненню досвіду дітей такими способами й формами мовленнєвої взаємодії, які варіювалися б залежно від тривалості контактів, від зміни діяльності. Під час створення мовленнєвої складової педагогічні працівники мають постійно: налагоджувати рівноправне спілкування між дітьми; створювати ситуації для обговорення; організовувати мовленнєво-творчу діяльність [8]

Поняття освітнього розвивального простору має багато різних визначень залежно від функції, яку потрібно виділити. У нашій роботі простір розглядається як важливий фактор освітнього процесу для розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей в закладі дошкільної освіти.

На думку вчених, вплив освітнього розвивального простору на фізичний/психічний розвиток дитини, яка відвідує заклад дошкільної освіти,

дуже великий [47]. Кожен елемент цього простору впливає на поведінку та дії дитини та дозволяє будувати важливі стосунки, завдяки яким вона може передати свою природу та виразити свою особистість. Освітній розвивальний простір складається з фізичних і соціальних аспектів, включаючи як інтер'єр, так і екстер'єр, а також наявні дидактичні інструменти. Велике фізичне середовище, яке є гнучким і стимулюючим, пропонує дітям кілька можливостей здобувати нові знання, практикувати навички, виявляти свою творчість, висувати гіпотези, відкривати, експериментувати, робити висновки, таким чином покращуючи свої компетенції та життєві навички [48].

Водночас освітній простір допомагає розвитку особистості дитини, викликає у неї почуття приналежності до місця та соціальної групи. Багатство матеріалів освітнього простору необхідне для задоволення різноманітних інтересів і здібностей дітей, дозволяючи їм вибирати серед видів діяльності, пропонованих середовищем.

Вище окреслені нами педагогічні умови, на нашу думку забезпечать гармонійний розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку, сприяючи їхній готовності до подальшого навчання та соціалізації.

Висновки до розділу 1.

Отже, сенсорно-пізнавальний розвиток є важливою складовою загального психічного розвитку дітей дошкільного віку. В цей період активно формується здатність сприймати, аналізувати та узагальнювати сенсорну інформацію. Діти дошкільного віку розвивають базові сенсорні еталони, що дозволяють їм розпізнавати та класифікувати предмети за різними ознаками (форма, колір, розмір, текстура тощо). Психолого-педагогічні дослідження підкреслюють важливість цілеспрямованого розвитку цих здібностей, оскільки вони є основою для подальшого розвитку інтелектуальних та когнітивних навичок.

Розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей вимагає застосування різних педагогічних засобів, що сприяють формуванню у дітей здатності сприймати й опрацьовувати інформацію з навколишнього світу. До таких засобів відносяться сенсорні ігри, вправи на розвиток сприйняття та уваги, а також інтеграція сенсорних завдань у повсякденну діяльність дітей. Важливою складовою є створення сприятливих умов для розвитку сенсорних еталонів через наочний матеріал, маніпуляції з предметами, конструювання та інші види діяльності, які стимулюють активне сприйняття та обробку інформації.

Відповідно до виокремлених нами педагогічних умов зазначимо, що урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей є дуже важливою базовою умовою. Ефективний розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей потребує врахування вікових та індивідуальних характеристик кожної дитини. Це дозволяє вибирати оптимальні форми та методи роботи, орієнтовані на конкретні потреби дитини, її рівень розвитку та здібності. Педагог повинен адаптувати навчальний процес відповідно до особливостей розвитку кожної дитини, що підвищує мотивацію та успішність.

Використання потенціалу ігрової діяльності у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей. Гра є основною діяльністю дітей дошкільного віку, тому її потенціал для розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей надзвичайно важливий. Під час гри діти мають можливість експериментувати з об'єктами, порівнювати їх, аналізувати та класифікувати за різними ознаками. Використання ігор, що мають сенсорно-пізнавальний характер, дозволяє стимулювати інтерес до нових знань та розвивати когнітивні здібності.

Взаємодія батьків та педагогів у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей. Співпраця між батьками та педагогами є важливою умовою для гармонійного розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей. Батьки можуть продовжувати закладені педагогом принципи і методи навчання вдома, тим самим підсилюючи позитивний вплив на розвиток

дитини. Педагогічна просвіта батьків та їхня активна участь у процесі є необхідними елементами успішної взаємодії.

Організація освітнього розвивального простору. Простір, в якому відбувається сенсорно-пізнавальний розвиток дітей, має велике значення. Він повинен бути збагачений різноманітними сенсорними матеріалами, які стимулюють дослідження, маніпуляції, порівняння і конструювання. Організація освітнього середовища передбачає створення умов для активної сенсорної діяльності, що підтримує розвиток сприйняття, уваги та пам'яті дітей.

Таким чином, сенсорно-пізнавальний розвиток дітей дошкільного віку є багатограним процесом, який потребує комплексного підходу. Поєднання педагогічних методик, врахування індивідуальних особливостей дітей, активне використання ігрової діяльності та підтримка співпраці між батьками й педагогами створюють сприятливі умови для ефективного розвитку цих здібностей у старших дошкільників.

РОЗДІЛ II. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностичний інструментарій для визначення рівнів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Одним із завдань нашої наукової роботи є: запропонувати діагностичний інструментарій для визначення первинного рівня розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку. На основі аналізу теоретичного матеріалу ми виокремили наступні критерії та показники для визначення рівнів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку та відповідно рівні розвитку означених здібностей (таблиця 2.1.). Але з метою спрощення експериментальної роботи ми пропонуємо виокремити три базові критерії: *мотиваційний, діяльнісний та результативний* (таблиця 2.2.).

Таблиця 2.1.

Розширена таблиця критеріїв та показників для визначення рівнів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показники	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Сенсорне сприйняття	Здатність розрізняти об'єкти за ознаками кольору, форми, розміру	Дитина чітко та швидко розрізняє всі ознаки предметів	Розрізняє основні ознаки, іноді плутає деталі	Труднощі в розпізнаванні навіть основних ознак
Просторове орієнтування	Розуміння розташування предметів в	Легко орієнтується в просторі та	Орієнтується з деякими труднощами,	Важко орієнтується в просторі,

Критерії	Показники	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
	просторі (ліворуч, праворуч тощо)	визначає положення предметів	потребує допомоги	часто плутається
Мовленнєве пізнання	Здатність описувати та пояснювати сприйняті об'єкти та явища	Чітко описує та використовує правильні терміни	Описує з деякими помилками, але загальна інформація точна	Труднощі з формуванням опису, використовує невідповідні слова
Увага	Стійкість та концентрація уваги під час сенсорної діяльності	Увага стійка, не відволікається протягом завдання	Відволікається періодично, але повертається до завдання	Увага нестійка, часто відволікається та не повертається до роботи
Пам'ять	Запам'ятовування ознак об'єктів та їх деталей	Добре запам'ятовує навіть дрібні деталі об'єктів	Запам'ятовує основні ознаки, але може забувати деякі деталі	Погано запам'ятовує, забуває навіть основні ознаки
Мислення	Здатність порівнювати, класифікувати та узагальнювати об'єкти	Самостійно класифікує об'єкти за кількома ознаками	Може класифікувати за однією ознакою, іноді потребує підказки	Важко класифікує, навіть із допомогою
Дослідницька діяльність	Здатність виявляти нові властивості об'єктів через дії з ними	Постійно проявляє інтерес до нових властивостей та досліджує	Показує інтерес час від часу, але швидко втрачає його	Мало цікавиться дослідженням об'єктів, пасивний у діях
Пізнавальна активність	Інтерес до нової інформації, бажання дізнатися більше	Активно шукає нову інформацію та ставить багато запитань	Проявляє інтерес до нової інформації періодично	Показує мало інтересу до нової інформації

Таблиця 2.2.

Таблиця критеріїв та показників для діагностування рівнів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>	<i>Високий рівень</i>	<i>Середній рівень</i>	<i>Низький рівень</i>
<i>Мотиваційний критерій</i>	Інтерес до сенсорно-пізнавальної діяльності	Постійний інтерес, активне бажання брати участь, багато запитань	Проявляє інтерес, але потребує заохочення для підтримки активності	Слабкий інтерес, швидко втрачає увагу, мало ініціативи
	Самостійність у виборі сенсорно-пізнавальних завдань	Часто самостійно обирає завдання для дослідження	Обирає завдання з допомогою дорослого або підказок	Майже не обирає самостійно, працює лише за вказівками
<i>Діяльнісний критерій</i>	Уміння користуватися сенсорними еталонами	Використовує різноманітні еталони для порівняння та класифікації	Використовує лише основні еталони, потребує підказок	Має труднощі з використанням еталонів, часто потребує допомоги
	Здатність до аналізу, синтезу, порівняння об'єктів	Чітко порівнює об'єкти, знаходить схожості та відмінності	Може порівняти, але з труднощами або лише за однією ознакою	Не вміє порівнювати без сторонньої допомоги
	Активність у маніпуляціях з предметами	Постійно досліджує, пробує нові способи взаємодії з предметами	Проводить дії з предметами, але не завжди виявляє ініціативу	Пасивно реагує, рідко проявляє інтерес до маніпуляцій
<i>Результативний критерій</i>	Здатність до запам'ятовування сенсорних ознак	Легко запам'ятовує й відтворює сенсорні ознаки та	Запам'ятовує лише основні ознаки, може забувати дрібні деталі	Забуває навіть основні сенсорні ознаки

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>	<i>Високий рівень</i>	<i>Середній рівень</i>	<i>Низький рівень</i>
		деталі		
	Якість вирішення сенсорно-пізнавальних завдань	Завдання вирішуються швидко, чітко, з високою точністю	Завдання виконуються з деякими помилками, потребує підказок	Часто помиляється, виконує завдання з великими труднощами
	Ступінь сформованості уявлень про властивості об'єктів	Має чіткі уявлення про властивості, легко їх відтворює	Має загальні уявлення, але не завжди може правильно пояснити	Уявлення нечіткі, має труднощі з поясненням властивостей

Ця таблиця допоможе виявити рівень *мотивації, діяльній активності та результативності* в процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Критерії базуються на спостереженні та оцінці різних аспектів діяльності дитини.

Зупинимося детальніше на кожному із виокремлених критеріїв.

Показниками *мотиваційного критерію* є інтерес до сенсорно-пізнавальної діяльності, який відображає готовність та бажання дитини залучатися до таких видів діяльності, що пов'язані з пізнанням через відчуття, сприйняття, та сенсорно-пізнавальні процеси. Він може проявлятися через допитливість, активну участь у заняттях, бажання досліджувати нове.

Самостійність у виборі сенсорно-пізнавальних завдань свідчить про розвиток автономії дитини у процесі навчання, здатність самостійно обирати завдання, які відповідають її інтересам та рівню розвитку. Це може бути показником зростання внутрішньої мотивації, коли дитина бере на себе ініціативу в освітньому процесі.

Діяльнісний критерій – уміння користуватися сенсорними еталонами та здатність до аналізу, синтезу, порівняння об'єктів. Уміння користуватися

сенсорними еталонами це здатність дитини використовувати засвоєні еталони (колір, форма, розмір тощо) для розпізнавання і класифікації предметів. Дитина повинна вміти співвідносити нові об'єкти з відомими зразками і відповідно робити вибір або оцінювати об'єкт. Наприклад, дитина може визначати колір предмета, порівнюючи його з базовими еталонами кольорів.

Здатність до аналізу, синтезу, порівняння об'єктів. Цей показник відображає вміння дитини розчленовувати об'єкти на окремі ознаки (аналіз), об'єднувати їх у групи за загальними ознаками (синтез) та порівнювати об'єкти між собою за різними характеристиками (розмір, форма, колір тощо). Це демонструє розвиток логічного мислення дитини і здатність оперувати сенсорною інформацією для вирішення завдань.

Показники *результативного критерію* – здатність до запам'ятовування сенсорних ознак означає, що дитина здатна запам'ятовувати та відтворювати характеристики об'єктів, з якими вона взаємодіє (форма, колір, текстура, розмір тощо). Ця здатність свідчить про розвиток сенсорної пам'яті та уваги до деталей, що є важливим для загального пізнавального розвитку. Показник *якість вирішення сенсорно-пізнавальних завдань* відображає, наскільки дитина ефективно виконує завдання, що вимагають аналізу, порівняння або узагальнення сенсорних ознак. Важливо враховувати, наскільки точно та самостійно дитина справляється із завданнями, і як швидко вона знаходить рішення. Характеристика *рівнів: високого, середнього та низького розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку* відображена в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівні розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Рівень розвитку	Ознаки
<i>Високий</i>	Дитина проявляє стійкий інтерес до сенсорно-пізнавальної діяльності, самостійно та швидко обирає завдання, орієнтуючись на сенсорні еталони, легко запам'ятовує та відтворює сенсорні ознаки об'єктів (колір, форма, розмір тощо), вміє аналізувати, порівнювати та синтезувати інформацію про об'єкти, знаходить самостійні рішення, використовує сенсорні еталони під час вирішення нових завдань, знаходить оригінальні підходи до їх виконання.
<i>Середній</i>	Дитина проявляє інтерес до сенсорно-пізнавальної діяльності, але він нестійкий, залежить від підтримки дорослих, може самостійно обрати завдання, але потребує певної допомоги або підказок, запам'ятовує сенсорні ознаки з деякими труднощами, інколи потребує повторень, може аналізувати та порівнювати об'єкти, але робить це повільніше або з меншою точністю, застосовує сенсорні еталони, але не завжди впевнено і часто потребує підтвердження правильності свого вибору.
<i>Низький</i>	Дитина проявляє слабкий інтерес до сенсорно-пізнавальної діяльності або взагалі її уникає, самостійно не обирає завдань, потребує постійної допомоги та стимулювання з боку дорослих, відчуває значні труднощі у запам'ятовуванні та відтворенні сенсорних ознак об'єктів, має труднощі з аналізом, синтезом і порівнянням об'єктів, часто плутається у завданнях, не використовує сенсорні еталони, або робить це дуже невпевнено та неправильно, часто не розуміє їхнього значення у завданні.

Ми передбачаємо, що експериментальна робота з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку має бути організована у кілька етапів:

I. Підготовчий етап

Мета підготовчого етапу – виявлення початкового рівня сенсорно-пізнавальних здібностей дітей та планування експериментальної роботи.

Завдання підготовчого етапу.

1. Проведення діагностичних заходів для визначення вихідного рівня сенсорно-пізнавальних здібностей (*анкетування, спостереження, тестування*).

2. Вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини та визначення потреб у розвитку.

3. Розробка програми розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей на основі отриманих результатів.

Методи підготовчого етапу: спостереження, бесіди з дітьми та вихователями, аналіз продуктів діяльності дітей.

II. Формувальний етап

Мета формувального етапу – цілеспрямований розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей через спеціально організовані завдання та діяльність.

Завдання формувального етапу: використання ігор, вправ і завдань для розвитку сенсорних еталонів (колір, форма, розмір, фактура тощо); розвиток здатності до порівняння, аналізу та синтезу сенсорної інформації; створення умов для самостійного вирішення сенсорно-пізнавальних завдань; поступове ускладнення завдань для стимулювання мисленнєвого процесу, впровадження виокремлених педагогічних умов.

Методи формувального етапу: сенсорні ігри, навчальні ситуації, вправи на увагу і пам'ять, проекти і групова діяльність.

III. Контрольний етап

Мета контрольного етапу – оцінка ефективності проведеної роботи та змін у сенсорно-пізнавальних здібностях дітей.

Завдання контрольного етапу.

1. Проведення повторної діагностики для порівняння результатів з початковими даними.
2. Аналіз змін у рівнях розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей.
3. Визначення подальших напрямів розвитку або корекції навчальної програми.

Методи контрольного етапу: повторне тестування, аналіз динаміки результатів, бесіди з дітьми та вихователями.

IV. Підсумковий етап (аналітичний)

Мета цього етапу – узагальнення результатів та формування висновків щодо ефективності експериментальної роботи.

Завдання аналітичного етапу: обробка результатів, підготовка звітів та рекомендацій, аналіз досягнень та невирішених проблем, розробка пропозицій для подальшого вдосконалення програми розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей.

Методи етапу: статистичний аналіз результатів, обговорення результатів з педагогами та батьками.

V. Корекційний етап (за потреби)

Мета: Внесення коректив у програму розвитку залежно від індивідуальних потреб дітей.

Завдання.

Проведення додаткових занять для дітей, які потребують подальшого розвитку сенсорно-пізнавальних навичок; корекція підходів на основі аналізу отриманих даних.

Ці етапи дозволяють організувати роботу з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей систематично та комплексно, забезпечуючи поступовий прогрес і досягнення позитивних результатів у дітей старшого дошкільного віку. Оскільки завдання нашого наукового дослідження

передбачають організацію лише двох перших етапів, то зупинимося на них детальніше у наступному підрозділі роботи.

2.2. Система роботи з реалізації педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

I. Підготовчий етап

Мета підготовчого етапу – виявлення первинного рівня сенсорно-пізнавальних здібностей дітей та планування експериментальної роботи.

Завдання підготовчого етапу.

1. Проведення діагностичних заходів для визначення вихідного рівня сенсорно-пізнавальних здібностей (*анкетування, спостереження, тестування*).

2. Вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини та визначення потреб у розвитку; формування професійної компетентності педагогів-вихователів.

3. Розробка програми розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей на основі отриманих результатів.

Методи підготовчого етапу: *спостереження, бесіди з дітьми та вихователями, аналіз продуктів діяльності дітей.*

На підготовчому етапі ми пропонуємо провести анкетування батьків дітей (Додаток А) та дітей (Додаток Б).

Для виявлення рівня розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку *за мотиваційним критерієм* важливо використовувати завдання, що націлені на їх інтерес до пізнання та самостійність у виборі завдань. Наведемо приклади завдань.

1. Гра «Чарівна коробка»

Мета: виявити інтерес до нових сенсорних вражень та здатність до самостійного вибору завдань.

Опис: дітям пропонується коробка із різноманітними предметами (гладкими, шорсткими, круглими, м'якими тощо). Кожна дитина може на дотик обирати предмет і розповідати, які відчуття цей предмет викликає (теплий, холодний, м'який тощо).

Оцінка мотивації. Спостерігається, наскільки дитина активно бере участь у грі, як швидко й із зацікавленістю вибирає предмет, і наскільки вона охоче ділиться своїми враженнями. Діти, які проявляють інтерес до нових предметів і активно досліджують їх, можуть мати високий рівень мотивації.

2. Завдання «Вгадай за описом»

Мета: виявити інтерес до пізнання та здатність використовувати сенсорні характеристики предметів.

Опис: дітям пропонуються описові підказки до предметів (наприклад: «Я круглий, яскравий, синього кольору»). Завдання дитини – знайти цей предмет серед кількох інших.

Оцінка мотивації. Спостерігається, як дитина реагує на опис, наскільки активно вона шукає предмет та чи викликає це завдання інтерес.

3. Гра «Збери пазл»

Мета: оцінити здатність до самостійного вибору та інтерес до пізнавальної діяльності.

Опис: дітям пропонуються кілька різних пазлів (за рівнем складності, кольором або формою). Вони можуть самостійно обрати пазл, який хочуть зібрати, і спробувати його скласти.

Оцінка мотивації. Спостерігається, який рівень складності дитина обирає, як активно працює над складанням пазла та чи проявляє інтерес до завершення завдання.

4. «Кольорові шляхи»

Мета: оцінити зацікавленість у вирішенні пізнавальних завдань на вибір.

Опис: на підлозі наклеєні різнокольорові стрічки (шляхи), кожен шлях веде до різних завдань (наприклад, на одному шляху дитина має

розкласти предмети за кольором, на іншому – знайти фігури певної форми). Дитина сама обирає, яким шляхом піти та яке завдання виконати.

Оцінка мотивації. Важливо спостерігати, наскільки дитина зацікавлена у виборі шляху, чи проявляє ініціативу у виконанні завдання, чи повторює кілька завдань, чи швидко втрачає інтерес.

5. «Сенсорний квест»

Мета: оцінити рівень захопленості дитини пізнавальною діяльністю та її бажання вирішувати завдання.

Опис: на майданчику створюється «квест», де кожна станція вимагає вирішення сенсорного завдання (наприклад, відшукати предмет за певними сенсорними ознаками або побудувати піраміду з блоків різної форми та розміру). Дитина проходить ці станції самостійно або в парі з іншими.

Оцінка мотивації. Спостерігається, наскільки дитина активно бере участь у квесті, як самостійно вона вирішує завдання та чи отримує задоволення від процесу.

6. «Картки з загадками»

Мета: виявити бажання дитини до вирішення сенсорно-пізнавальних завдань і самостійного вибору.

Опис: дітям роздають картки з простими сенсорними загадками (наприклад: «Що це за предмет? Він круглий, жовтий, але не сонце»). Дитина повинна відповісти на загадку, а потім самостійно обрати наступну картку із загадками.

Оцінка мотивації: Спостерігається, чи цікавить дитину виконання загадок, як швидко вона вибирає наступні завдання і наскільки активно вирішує їх без сторонньої допомоги.

Для виявлення рівня розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку *за діяльнісним критерієм* пропонуємо наступні завдання. Ці завдання спрямовані на розвиток умінь користуватися сенсорними еталонами, а також на здатність до аналізу, синтезу та порівняння об'єктів.

1. Гра «Порівняй і знайди відмінності»

Мета: виявити здатність дітей аналізувати та порівнювати об'єкти.

Опис: дітям пропонуються дві картинки, на яких зображені однакові сцени, але з кількома відмінностями. Завдання – знайти та назвати всі відмінності між ними.

Очікуваний результат: діти повинні показати здатність до аналізу та порівняння, помічаючи незначні деталі.

2. «Кольорові пазли»

Мета: розвивати вміння користуватися сенсорними еталонами та аналізувати форми.

Опис: діти отримують різнокольорові пазли, які потрібно скласти, підбираючи елементи за кольором та формою. Після складання потрібно розповісти, що зображено на картинці.

Очікуваний результат: діти повинні вміти розпізнавати кольори та форми, а також аналізувати, як елементи поєднуються один з одним.

3. «Сенсорний ящик»

Мета: виявити здатність дітей користуватися сенсорними еталонами.

Опис: у ящик кладуть різноманітні предмети з різними текстурами (гладкі, шорсткі, м'які, тверді). Діти мають на дотик визначити предмет, не заглядаючи в ящик, та описати його характеристики.

Очікуваний результат: діти повинні вміти використовувати тактильні еталони для визначення предметів та виявляти здатність до аналізу їхніх властивостей.

4. Гра «Збери фігуру»

Мета: оцінити здатність дітей до синтезу та порівняння об'єктів.

Опис: діти отримують картки з контурами геометричних фігур і набори кольорових деталей. Завдання полягає в тому, щоб зібрати фігури з деталей, дотримуючись форм та кольорів, зображених на картках.

Очікуваний результат: діти повинні показати вміння порівнювати та синтезувати, створюючи нові фігури за заданими параметрами.

5. «Впізнай по запаху»

Мета: виявити здатність до аналізу та використання сенсорних еталонів.

Опис: дітям пропонують кілька контейнерів з різними ароматами (фрукти, спеції, квіти). Завдання – спробувати визначити, який запах у кожному контейнері, і назвати його.

Очікуваний результат: діти повинні вміти розпізнавати запахи, аналізувати їх та порівнювати з відомими ароматами.

6. «Тактильний лабіринт»

Мета: оцінити здатність дітей до порівняння та аналізу об'єктів.

Опис: на підлозі створюється лабіринт з різних тактильних матеріалів (гладких, шорстких, м'яких). Діти повинні пройти лабіринт, описуючи відчуття від кожного матеріалу.

Очікуваний результат: діти повинні вміти відзначати різницю між матеріалами та аналізувати їхні властивості під час проходження лабіринту.

7. «Сенсорні картинки»

Мета: виявити здатність дітей до аналізу та синтезу інформації.

Опис: діти отримують набір карток з різними сенсорними зображеннями (пейзажі, предмети). Завдання полягає в тому, щоб скласти сенсорну історію, використовуючи картинки, та описати її.

Очікуваний результат: діти повинні показати здатність до синтезу та творчості, створюючи історію з різних елементів.

Ці завдання допоможуть виявити рівень розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей, базуючись на їхній активності та здатності до аналізу, синтезу й порівняння об'єктів.

Для виявлення рівня розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку *за результативним критерієм* можна використовувати завдання, що оцінюють здатність дитини до досягнення певного результату при вирішенні сенсорно-пізнавальних проблем. Такі

завдання мають включати аналіз, узагальнення та вміння знаходити правильні рішення.

1. Завдання на завершення малюнка

Матеріал: незакінчені малюнки (наприклад, будиночок без даху, дерево без листя)

Інструкція: попросіть дитину завершити малюнок, додавши відсутні частини (дах для будиночка, листя для дерева).

Мета: оцінити здатність дитини до аналізу зображення, вміння помічати недоліки та завершувати завдання правильно.

2. Завдання на складання пазлів

Матеріал: прості пазли із зображенням знайомих об'єктів (тварини, транспорт, рослини).

Інструкція: запропонуйте дитині скласти пазл з окремих частин.

Мета: перевірити вміння дитини діяти за результативним критерієм, відновлюючи ціле з частин.

3. Завдання на побудову зразка

Матеріал: набори конструктора або кубики різної форми та кольору.

Інструкція: показати дитині готову конструкцію і запропонувати їй відтворити її самостійно.

Мета: оцінити здатність дитини до точного відтворення зразка, вміння аналізувати та повторювати структуру.

4. Завдання на знаходження зайвого предмета

Матеріал: картинки або предмети, серед яких один не підходить за певною ознакою (наприклад, три фрукти і одна тварина).

Інструкція: запропонуйте дитині знайти зайвий предмет та пояснити, чому він зайвий.

Мета: оцінити здатність дитини до узагальнення і виділення ключових ознак об'єктів.

5. Завдання на складання серій

Матеріал: картинки із серіями послідовних подій (наприклад, посадка насіння, зростання рослини, поява квітів).

Інструкція: попросіть дитину розташувати картинки в правильній послідовності.

Мета: виявити здатність до причинно-наслідкового аналізу та формування правильних висновків.

6. Завдання на пошук закономірностей

Матеріал: ряд предметів або картинок з певною закономірністю (наприклад, червоний кубик, синій кубик, червоний кубик...).

Інструкція: попросіть дитину продовжити ряд, дотримуючись закономірності.

Мета: оцінити здатність дитини до виявлення закономірностей і прогнозування результатів.

7. Завдання на відтворення ритму.

Матеріал: барабан або просто можливість плескати в долоні.

Інструкція: надайте дитині ритмічний зразок (наприклад, три коротких і одне довге плескання) і попросіть повторити його.

Мета: перевірка рівня розвитку сенсорного сприйняття та вміння відтворювати ритми.

II. Підвищення професійної компетентності педагогів з сенсорно-пізнавального розвитку дітей старшого дошкільного віку

З метою підвищення професійної компетентності педагогів з сенсорно-пізнавального розвитку у дітей дошкільного віку пропонуємо провести наступну роботу (Таблиця 1).

Таблиця 2.4.

**Робота з педагогами щодо підвищення професійної
компетентності з сенсорно-пізнавального розвитку у дітей старшого
дошкільного віку**

№ з/п	Форми роботи	Заходи
1	Консультації	«Розвиток логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку за допомогою розвиваючих ігор та посібників з математичним змістом (кола Ейлера)»; «Танграм – цікава гра»; «Використання блоків З.Дьенеша з метою розвитку логіко-математичних уявлень у дітей дошкільного віку».
2	Семінар-практикум	«Використання розвиваючих ігор В.Воскобовича при організації освітнього процесу з дошкільнятами».
3	Тренінг	«Як організувати полілог».
4	Майстер-класи	«Казкові лабіринти ігор В.Воскобовича»; «Розвиваючі ігри нового покоління в інтелектуальному розвитку дошкільника».

5	Методичні поради	Впровадження розвиваючих ігор, використання ігор за технологією інтелектуально-творчого розвитку «Казкові лабіринти гри» В'ячеслава Воскобовича та блоків З.Дьенеша.
---	------------------	--

Засвоєння методичного матеріалу дозволить педагогам грамотно використовувати його на заняттях та в повсякденній роботі з дітьми.

Наступним завданням експериментальної роботи є: розробка програми розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей на основі отриманих результатів. Це, власне, буде змістом наступного розділу нашої наукової роботи.

2.2. Система роботи з реалізації педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

III. Формувальний етап експериментального дослідження.

Мета формувального етапу – цілеспрямований розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей через спеціально організовані завдання та діяльність.

Завдання формувального етапу: використання ігор, вправ і завдань для розвитку сенсорних еталонів (колір, форма, розмір, фактура тощо); розвиток здатності до порівняння, аналізу та синтезу сенсорної інформації; створення умов для самостійного вирішення сенсорно-пізнавальних завдань; поступове ускладнення завдань для стимулювання мисленнєвого процесу, впровадження виокремлених нами педагогічних умов.

Методи формувального етапу: сенсорні ігри, навчальні ситуації, вправи на увагу і пам'ять, проєкти і групова діяльність.

Для вирішення завдань з сенсорно-пізнавального розвитку пропонуємо виготовити логіко-математичні ігри: розвиваючі ігри, ігри В. Воскобовича («Двокольоровий квадрат», «Чотирикольоровий квадрат», «Крижинки», «Геоконт», «Диво квітка», «Ігровізор», «Кораблик Бриз-бриз») та придбати блоки З. Дьенеша (*Додаток В*). Блоки З. Дьенеша є ефективним інструментом для розвитку логічного мислення, аналізу, синтезу, класифікації та порівняння предметів за різними ознаками у дітей дошкільного віку. Цей набір складається з геометричних фігур, які відрізняються за кольором, формою та розміром. Завдяки різноманітності характеристик, діти вчаться сортувати та класифікувати об'єкти за певними ознаками, що сприяє формуванню навичок абстрактного мислення. Такі вправи допомагають розвивати уяву, спостережливість і логіко-математичні здібності, а також стимулюють здатність до вирішення проблем і прийняття рішень.

Блоки З.Дьенеша або як їх називають «Логічні фігури» дітям дуже подобаються, так як вони забезпечують виконання більш різноманітних предметних дій. В процесі різних дій з блоками діти спочатку оволодівають уміннями виявляти і абстрагувати в предметах властивість (колір, форму, розмір, товщину), порівнювати, класифікувати і узагальнювати предмети по кожній з цих властивостей. Потім уміннями аналізувати, порівнювати, класифікувати і узагальнювати предмети відразу за двома властивостями (кольором і формою, формою і розміром, розміром і товщиною і т. д.), дещо пізніше – за трьома (кольором, формою і розміром; формою, розміром і товщиною; кольором, розміром і товщиною) і за чотирма властивостями (кольором, формою, розміром і товщиною). При цьому в одній і тій же вправі легко можна змінювати ступінь складності завдання з урахуванням можливостей дітей.

Наведемо приклади вправ з блоками Дьенеша, які допоможуть розвивати логічне мислення у дітей.

Класифікація за ознаками.

Мета: навчити дітей класифікувати предмети за різними ознаками (форма, колір, розмір, товщина).

Вправа: дайте дитині набір блоків і попросіть розділити їх на групи за певною ознакою, наприклад, всі червоні блоки або всі круглі блоки.

Пошук спільних ознак.

Мета: розвивати вміння знаходити спільні ознаки у різних предметів.

Вправа: виберіть два блоки і попросіть дитину знайти ще один блок, який має спільну ознаку з обома вибраними блоками.

Логічні ланцюжки.

Мета: розвивати логічне мислення та вміння будувати логічні ланцюжки.

Вправа: покажіть дитині послідовність блоків, де кожен наступний блок відрізняється від попереднього лише однією ознакою. Попросіть дитину продовжити цей ланцюжок.

Гра «Що змінилося?»

Мета: розвивати увагу та пам'ять.

Вправа: покажіть дитині кілька блоків, дайте їй запам'ятати їх розташування, а потім змініть щось (наприклад, замініть один блок на інший). Попросіть дитину знайти, що змінилося.

Створення візерунків.

Мета: розвивати уяву та творчі здібності.

Вправа: запропонуйте дитині створити візерунок або малюнок з блоків, використовуючи різні форми та кольори.

Ці вправи не тільки допомагають розвивати логічне мислення, але й роблять навчання цікавим та захоплюючим.

Доцільно створити ряд дидактичних посібників, а саме:

- на розвиток психічних процесів (пам'ять, уява, мислення, увага) («Силует», «Що зайве в малюнку» «Що наплутав художник», «Маленькі кухарі», «Увага», «Знайди відмінності» і т.д.);
- на класифікацію предметів та їх сукупності за кількісними та якісними ознаками («Назви одним словом», «Що зайве» і т.д.).

«Квадрат Воскобовича» є однією з найпопулярніших авторських ігор В.Воскобовича. Ігровий квадрат представляє собою 32 жорстких трикутника, наклеєних на гнучку основу з двох сторін. Завдяки такій конструкції діти легко трансформують квадрат, конструюють з нього як площинні, так і об'ємні фігури. Квадрат оживає і перетворюється в образи: будиночок, мишку, їжачка, черевичок, літачок і кошеня. Діти складають будиночок з червоним або зеленим дахом, цукерочку. Діти старшого дошкільного віку освоюють алгоритм конструювання, знаходять заховані в «будиночку» геометричні фігури, придумують власні предметні силуети.

Незвичайною для дітей є гра «Геоконт», яку в народі називають «дощечкою з цвяхами». На ігрове поле «Геоконт» нанесена координатна сітка. На «срібні» цвяхи натягаються «павутинки» (різнобарвні резиночки), і виходять контури геометричних фігур, предметних силуетів. Малюки створюють їх за прикладом дорослого або за власним задумом, а діти старшого віку – по схемі-зразку і словесної моделі. Цікаво, що в самій назві казки – зашифровано слово «геометрія».

Діти активно гратимуться «Ігровізором» – це назва цілої серії ігор. «Ігровізор» виглядає як папка, на верхньому прозорому аркуші якої можна малювати маркером. Якщо малюк помилився, намалював щось не так, це можна легко стерти серветкою. «Ігровізор» дозволяє позбутися від численних розмальовок, прописів, книжок із завданнями. Під прозору плівку підкладаються навчальні лабіринти. Неправильний шлях в лабіринті можна просто стерти і прокласти новий.

У грі «Крижинки» вчать ся складати фігури, спочатку накладаючи на схему, а потім самостійно складати по схемі на столі і трансформувати в інші фігури за власним задумом.

У грі «Диво квітка» діти складають за схемами забавні фігури – конячок, метеликів, пташок, черепах і багато іншого. І, звичайно, придумують різноманітні силуети і сюжетні картинки. За допомогою цієї гри співвідносять ціле і частини по схематичному малюнку і власним задумом, аналізують і порівнюють.

Технологія В. Воскобовича націлена на формування конструкторського мислення, розвитку розумових процесів – конструювання за словесною моделлю, побудова симетричних і несиметричних фігур, пошук і встановлення закономірностей. Всі його ігри націлені на розвиток уяви, творчі здібності, логічне мислення, розуміння співвідношення частини і цілого, вміння аналізувати, порівнювати, вміння «читати» схеми, вміння знаходити і виправляти помилки, представляти ціле за фрагментами, вміння вирішувати логіко-математичні задачі, креативне, не стандартне рішення поставлених задач. Всі ці навички розвиваються в природному для дитини дошкільного віку ігровий діяльності.

У своїй роботі педагогам слід також використовувати *ігри, направлені на вдосконалення сенсорних еталонів*, а саме:

Колір і відтінки (Додаток В). Назви кольорів діти засвоюють у віці від двох до п'яти років. Допомогти дітям навчитися розпізнавати кольори і їх відтінки можливо, використовуючи ігри та мовні вправи, де діти навчаться на предметах, носіях відповідного кольору, використовуючи типові асоціації, доступні дитині: жовтий – банани, лимони, сонце; червоний – яблука, помідори; синій – сливи, небо і т.д.. Вдалим закріпленням сенсорного еталону є головоломки-пазли «Кольорові олівці», «Спортсмени», «Логічні таблиці» та ін.

Форми – об'ємні, площинні. Діти в молодшому та середньому віці знайомляться з геометричними фігурами: квадратом, прямокутником, колом,

трикутником; об'ємними тілами: кулею, кубом, циліндром. В старшому віці слід пропонувати закріпити та поглибити ці знання за допомогою ігор «Форми», «Чарівний мішечок», «Чому так вважаєш», «Геометричні фігури» та ін.

Величина (їх види, ознаки, властивості). З дітьми старшого віку стоїть завдання впорядкування предметів по довжині, ширині, висоті і об'єму в цілому. У цьому на допомогу придуть ігри з паличками Кьюїзенера, ігри з блоками З.Дьєнеша та ін. Діти вправляються в підборі пар предметів за величиною, вчать оцінювати величину предмета на око, активізують словник, що відображає поняття величини: довгий, короткий, рівні за довжиною, широкий, вузький, рівні за шириною тощо.

Властивості і якості предметів. Велику увагу потрібно приділяти іграм на розпізнавання властивостей та якостей предметам – «Властивості», «Ознаки», «Весела логіка», «З чого зроблено» та ін.. Наприклад в грі «Весела логіка», дітям пропонується завдання – правильно зібрати весь блок, приєднавши до центральної картки – 4 картки-відповіді та пояснити свій вибір, чому вони так зробили. І дошкільники пояснюють, що до їжачка ми приєднали – яблуко, гриб, кактус та голку, тому що їжачок на голки збирає гриби, яблука; схожий на кактус і в нього тіло покрите голками.

Класифікація предметів та їх сукупності за кількісними та якісними ознаками. З великим задоволенням діти граються в ігри націлені на класифікацію предметів та їх сукупності за кількісними та якісними ознаками – це ігри «Професії», «Супермаркет», «Дикі та свійські тварини», «Контури», «Птахи» та ін.. Саме ці ігри націлюють дітей в умінні розподіляти предмети по групах по схожості або відмінності між ними.

Наприклад в грі «Назви одним словом», дошкільнята класифікують об'єкти та явища, які об'єднуються на основі спільних ознак в клас або групу – «Лисиця, вовк, заєць та їжак – це дикі тварини, вони живуть в лісі». А на питання вихователя – «Хто зайвий?». Слід очікувати різні відповіді з поясненням. Наприклад, «Зайвий їжак – тому що, тіло у нього покрите

голками, а у лисиці, вовка та їжачка – хутром», «Зайвий їжак – тому що, він взимку впадає в сплячку...», «Зайвий заєць – тому що, він не хижак». Діти в таких іграх аналізують, зіставляють окремі елементи, знаходять в них спільні властивості, відбирають найбільш значущі з них і відшукують ці властивості в інших, зовні різних предметах; виявляють зв'язки, що існують між предметами і явищами.

Орієнтація в просторі. Складання орнаментів, малюнків з використанням геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором. В старшому дошкільному віці дітям інколи важко орієнтуватися в просторі та визначати місцезнаходження відносно об'єктів, що їх оточують і в допомозі стануть ігри «Муха», «Жук», «Крижинки» та ін.. Діти визначають своє місцезнаходження відносно об'єктів, що їх оточують, розташування предметів і об'єктів у просторі (близько, далеко, ліворуч, праворуч, всередині, під, над, біля, зверху, знизу, назад, вперед).

Великим задоволенням є гра «**Танграм**», де діти грають за правилами і виконують інструкції вихователів, поетапно викладають різні силуети за зразком і власним задумом. А саме головне педагоги повинні давати шанс дітям самостійно зробити фігуру за задумом та запропонувати іншим дітям відгадати – що це?

За допомогою ігор «Хустка для бабусі», «Геометричний килимок» діти навчаться орієнтуватися на площині аркуша паперу, складати орнаменти з використанням геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором. У грі «Геометричний килимок» діти вчать викладати орнамент а потім пояснюють, які використали геометричні фігури та називають місцезнаходження тієї чи іншої фігури (ліворуч, праворуч, всередині). Великим задоволенням для дітей буде те, коли вони в ролі вихователя даватимуть вказівку розташування геометричних фігур.

Визначення, встановлення часової послідовності подій. Велику увагу потрібно приділяти іграм на визначення, встановлення часової послідовності подій та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між

різними явищами: «Пори року», «Розмишляйка», «Що спочатку, що потім», «Парасольки» та ін.. У грі «Пори року» діти вчаться виокремлювати характерні ознаки пір року, визначати зиму, літо, весну, осінь, крім цього відзначати природні явища, працю людей у природі, а також розповідати про ігри та розваги дітей в різний час року.

Особливе місце на заняттях має відводитися іграм «Що наплутав художник», «Що зайве», «Силует» та ін.. Це зробить процес навчання цікавим, доступним і зрозумілим дітям, створить умови, чуттєву опору для розвитку пізнавальних інтересів та здібностей. Саме такі ігри сприятимуть збагаченню і розширенню безпосереднього чуттєвого досвіду дітей, уточненню їхніх конкретних уявлень і тим самим розвитку спостережливості, значення якої в освітній діяльності важко переоцінити. Живий інтерес у дітей, полегшить засвоєння та усвідомлення матеріалу.

Виокремимо **ряд переваг** впровадження логіко-математичних ігор в освітній процес, а саме:

- різноманіття логіко-математичних ігор дозволяють зробити заняття привабливими, збагатити дитину позитивними емоціями та підготувати дитину до систематичного навчання в умовах Нової української школи;
- освітній процес сприяє творчому розвитку дітей в грі;
- різноманіття матеріалів а саме розвиваючих ігор дозволяє розкрити можливості кожної дитини, є дієвим засобом розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей;
- відповідають принципу «розвиваючого навчання», а їх впровадження дозволяє вибудувати процес навчання «граючись - навчаємось»;
- сприяє розвитку психічних процесів,
- сприяє розвитку у дітей ініціативності, кмітливості, самостійності, активності, допитливості.

- сприяє підвищенню професійного рівня педагогів, спонукає до пошуку нових нетрадиційних форм і методів роботи, прояву творчих здібностей.

Розглянемо ще приклади завдань для формувального етапу експериментального дослідження розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання на розпізнавання образів

Покажіть дітям картинки з різними об'єктами (наприклад, фрукти, тварини, транспортні засоби). Попросіть їх назвати, що вони бачать. Це допоможе виміряти їх сприйняття та розпізнавання.

Увага та концентрація

Завдання «Знайди відмінність»: Покажіть дві малюнки, на яких є деякі відмінності (наприклад, одна деталь змінена місцем). Попросіть дітей виявити ці відмінності.

Завдання «Склади пазл». Дайте дітям пазл з великою кількістю деталей та попросіть їх зібрати його разом.

Моторна координація.

Завдання «Перенеси предмети» Розташуйте на столі різні предмети (наприклад, ложку, гумку, кубики). Попросіть дітей перенести їх з одного місця на інше, використовуючи паличку або ложку.

Пам'ять та послідовність

Завдання «Запам'ятай послідовність» Покажіть дітям послідовність картинок (наприклад, відображення росту рослини). Попросіть їх відтворити цю послідовність.

Сенсорна сприйнятливність

Завдання «Дотик до різних текстур» Підготуйте різні матеріали (шерсть, пластик, дерево, метал). Попросіть дітей доторкнутися до них та описати відчуття.

Наведемо приклади конспектів занять.

Конспект заняття з розвитку мовлення для дітей старшого дошкільного віку

Тема: Розвиток мовлення через сенсорно-пізнавальні ігри

Мета: розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей дітей; формування навичок зв'язного мовлення; збагачення активного словникового запасу; розвиток уваги, сприйняття, уяви та мислення.

Програмові завдання:

Розвивати здатність розрізняти і правильно називати властивості предметів (колір, форма, розмір, фактура); стимулювати усне мовлення через опис, порівняння, аналіз предметів; розвивати вміння узагальнювати та класифікувати предмети за ознаками; формувати навички діалогічного мовлення.

Обладнання:

Різнокольорові фігури (кулі, кубики, пірамідки, пластмасові овочі та фрукти); сенсорні коробки (з предметами різної фактури); іграшки різного розміру, кольору та форми; картки із зображенням різних предметів.

Хід заняття:

1. Організаційний момент (2 хвилини)

Мета: створення позитивного настрою, налаштування на роботу.

Діяльність: вихователь вітається з дітьми, пропонує сісти в коло. Проводиться коротка розминка для активізації уваги.

Вихователь: «Діти, сьогодні ми з вами вирушимо у захопливу подорож, де будемо досліджувати цікаві предмети, називати їх, розповідати про них і вивчати, які вони на дотик та вигляд. Ви готові?»

2. Основна частина (25 хвилин)

1. Гра «Чарівна скринька» (10 хвилин)

Мета: розвиток сенсорного сприйняття та мовлення через опис предметів.

Діяльність: вихователь дістає з «чарівної скриньки» один предмет (іграшка або об'єкт з коробки сенсорного розвитку). Діти повинні торкнутися

предмета, не дивлячись, і описати його, визначити його властивості (форма, фактура, розмір). Потім назвати, що це за предмет.

Питання до дітей:

Якої форми цей предмет? (Круглий, квадратний тощо)

Який на дотик? (Шершавий, гладкий, м'який)

Як ти думаєш, що це може бути?

2. Гра «Знайди та назви» (8 хвилин)

Мета: розвиток вміння класифікувати та узагальнювати.

Діяльність: Вихователь розкладає перед дітьми різні предмети (фігури різного кольору, овочі, фрукти). Завдання дітям – знайти предмети одного кольору, форми або за іншими ознаками та пояснити свій вибір.

Питання до дітей:

Знайдіть усі круглі предмети.

Які предмети схожі між собою? Чому?

Чим ці предмети відрізняються один від одного?

3. Гра «Опис предмета» (7 хвилин)

Мета: розвиток зв'язного мовлення.

Діяльність: вихователь показує дитині картку з зображенням предмета, а дитина повинна детально описати його. Важливо звертати увагу на форму, колір, розмір, призначення предмета.

Питання до дітей:

Якого кольору цей предмет?

Що це за предмет і для чого він потрібен?

Які ще предмети можуть бути схожими на цей?

3. Підсумкова частина (3 хвилини)

Мета: узагальнити отримані знання, закріпити нову інформацію.

Діяльність: вихователь підсумовує заняття, питає дітей, що нового вони дізналися, яке завдання їм найбільше сподобалося.

Вихователь: «Сьогодні ми з вами навчилися описувати предмети, порівнювати їх і шукати схожі ознаки. Ви всі дуже добре впоралися!»

Очікувані результати:

Діти правильно називають властивості предметів (колір, форма, розмір, фактура).

Діти складають короткі розповіді-описи предметів.

Діти вміють класифікувати предмети за основними ознаками.

Рефлексія: Діти діляться враженнями від заняття, кажуть, що було цікавим і що вони запам'ятали.

Конспект інтегрованого заняття для дітей старшого дошкільного віку.

Тема: Врятуй планету!

Мета: закріпити уявлення дітей про Всесвіт, як простір, що існує за межами планети Земля та елементарні уявлення про планети «Сім'ї Сонця», їх назву, розширити наукові уявлення про планету Земля, виховувати патріотичні почуття, щире бажання дбати про природу рідної Батьківщини, виховувати людяність, доброзичливість, дружні почуття, розвивати зв'язне мовлення, мислення, уяву, збагачувати активний словник дітей, розвивати у дітей любов до віршованого слова, навчити милуватися красою рідного краю, заохочувати підтримувати цю красу, виховувати креативність.

Матеріал: альбоми «Космос», «Дерева і кущі», «Птахи», картки з буквами, загадки, пакети та рукавички для збору умовного сміття, таця з прозорими ємностями, серветки, умовна ракета, постер «Сонячна система,

Хід заняття: - діти, вчора я дивилась на небо, на ньому мерехтіло безліч зірок. Раптом я побачила, як упала зірка, а потім ще одна, і ще.. Розпочався зорепад та ось одна зірка залетіла у віконце. Ця зірка відкрила мені великий секрет, а я хочу поділитися ним з вами:

«Мені зірка відкрила секрет

І на вушко прошепотіла здаля

Є на світі багато планет

Та найкраща планета – Земля...»

- Діти. Скажіть будь - ласка на якій планеті ми живемо?
- Якої вона форми?
- Погляньте, вона ще й різнокольорова, різнобарвна. А чому? Як ви вважаєте?

- Якими кольорами це позначено на глобусі?
- Давайте пригадаємо вірші про нашу планету:

«О, як чудово послухайте, діти,
Що всім нам знайшовся притулок у світі
В безмежному космосі добре помітив
Домівка людини – Земля наша рідна»

«Планета велична багата на диво,
Усе на ній є, щоб жити щасливо.
Зробивши життя на планеті чудовій
Творець забезпечив найкращі умови.»

«Її атмосфера, як ковдра вкриває
Від впливу космічного оберігає.
А сонце яскраве, нас лагідним світлом
Завжди зігріває і взимку. і влітку»

- Діти, без сонця не було б життя на землі. Воно, як наші мами оберігає і зігріває всіх нас. А розкажіть, кому потрібно сонечко?

- Ми з вами живемо на нашій прекрасній, зігрітій сонечком землі, на Землі нашої любої Батьківщини – Україні. Що означають кольори нашого прапора? Яка рослина є символом України?

«Червоні кетяги калини
Горять вогнями усіма,
Без калини нема України
Без народу Вкраїни нема»

-Калина росте біля хати, на подвір'ях українських родин. Калинова гілочка нагадує про дім. Коли наші прадіди – козаки вирушали у подорож, мати поїла їх калиновим чаєм та годувала пирогами з калиною . Великий кобзар Т.Г. Шевченко 385 разів вживає слово «калина» в Кобзарі.

- Так без калини немає України. А яке дерево є символом нашої столиці Києва? Київ побудовано на берегах ріки Дніпро – це найбільша річка України.

На кручах самого Дніпра
Стоїть столиця наша – Київ,
Квітує свічами каштан,
Легендами дідів омріяний.

- Так, наша столиця – величне місто, і каштан – його символ. А яке дерево ви б обрали символом нашого садочка? Відповіді дітей.

«Липа у дворі мого дитячого садка
Ти – найдорожча для мене
Влітку від спеки мене закриваєш
Взимку чаєм з твоїх квітів мене зігріваєш»

Фізкультхвилинка

Наші ніжки- коріння міцне
Наше тіло – то стовбур прямий,
Наші руки – гілля гнучке.
Його вітер хитає легкий

- В лісах нашої країни не тільки ростуть міцні дерева, а й мешкають наші друзі – птахи. А чи добре ви їх знаєте?

Жовтогруді щибетушки,
Купили чорні капелюшки
А ще мають білі щічки
Називають їх? (синички)

Що воно за дивна птиця
Світла денного боїться
Дзьоб гачком, великі очі,
І не спиться їй щоночі. (сова)

Хто в червонім фартушку
Пострибав по сніжку?
Чи впізнали ви цю птичку,
Що шукає годівничку? (снігур)

Вірно людям я лужу
Їм дерева бережу
Дзьоб міцний і гострий маю
Шкідників всіх поїдаю. (дятел)
Фізкультхвилинка
І дівчата, і хлоп'ята
Як маленькі пташенята
Крила добре розкривають
І по колу всі літають
Всі тихесенько сідають,
Мабуть зернятко шукають.

Ви добре знаєте про рослини та птахів нашого рідного краю, та не треба забувати, що все живе потребує воду. Зараз ми з вами дізнаємось , яка вода чиста.

Всі закрили оченята,
Ніби ми зібрались спати.
Всі долоньку простягнули
І тихесенько дмухнули...
На долоньку, сіла сніжка.

Ми її зігріли трішки,
Розкриваєм – там водичка.

Диво, як таке зробилось?

Сніжка – на воду перетворилась.

- Діти, як називаються великі або не дуже скупчення води? Відповіді дітей.

- Так, багато води на землі, а чи вся вода однаково чиста і її можна пити. Ось у склянці вода джерельна, а інший – сніг, що розтанув, в іншій - вода прямо з річки. Яка найчистіша?

- Чому в інших вода така забруднена, як ви вважаєте?

- Як , на вашу думку, що треба робити, щоб зберегти на планеті воду чистою? Відповіді дітей.

Без води ліси зелені перетворяться на пустелі

- Сохнуть, бо нема що пити.

Всі розумні люди знають:

Без води життя немає!

- Діти. Давайте вивчимо вірш.

- Діти, ми відповідальні за нашу планету. Ось знаки екологічної енциклопедії , поясніть будь ласка , як ви їх розумієте.

Вірш. Звучить музика, діти біжать по колу до планет.

Прислухайтесь , любі,

Ці звуки чудові із космосу линуць до нас...

Як що хто звертається в подорож космічну,

Збиратись шастав самий час.

Але на початку нам треба згадати

Про сонця щасливу сім'ю –

Як звати її?

Хто сонечка діти?

Хто знає? Вас слухаю..

- Розглянемо плакат.

Живе у космосі дружна сімейка- сонячна система. Маму звати – Сонце, а її дітей – планетами. Вони, як маленькі каченята, біля качки кружляють навколо сонця і всіх воно любить, і всіх зігріває. Про планети... У дітей – планет є друзі – супутники. У Землі є друг – Місяць. Вони завжди разом, так і крутиться Місяць у жовтій сорочці навколо Землі, заглядає у вічі. Не можна у космосі без дружби.

- Я пропоную вам розглянути невеликий ребус:

А У Ж Д Б Р

- Правильно, це слово – «дружба»

- А друзі завжди приходять на допомогу один одному. Готуємось у політ. (сідають у космічний модуль)

Ось послухайте будь ласка,

Ми про себе склали казку,

Як літали в космос я

І родина вся моя.

Як татусь купив ракету іграшкову

Я сідаю за кермо – ми у космос летимо.

(сіли в ракету)

Зворотній відлік 10,9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1.

Розкидати сміття.

- Ой, як тут все дивно і незвично- всюди бруд. Що трапилось? (З'являються інопланетяне)

- Так це ми сигнал послали, що робити ми не знали. Наша планета забруднена. Все на сміття перетворилось, підкажіть нам, що робити, просимо – допоможіть!

- Допоможемо, діти? Ми знаємо, як вам допомогти. Треба зібрати все сміття, і планета розквітне і повеселішає. А ми вам допоможемо. (роздати дітям пакети і рукавички. Всі збирають сміття і розставляють квіти.)

- Дякуємо вам, добрі земляне, що ви нам допомогли врятувати нашу планету від сміття. Як ви дізналися, що треба зробити?

- Ми ніколи не забуваємо перше правило маленького принца: «Прокинувся вранці – прибери свою Планету!» (всі)

- Діти, нам вже час вертатися у дитсадок

- До побачення.

- Сідаємо у модуль – летимо.

- Ось ми знову в дитсадку. Сподобалась вам наша подорож? А чим вона сподобалась? Що запам'яталось?

- Як треба поводитись, щоб наша планета залишалась квітучою, чистою у всесвіті? Відповіді дітей.

- Так, ви праві. Я зрозуміла: я зірвала квітку, вона зів'яла, я спіймала жука, він помер на долоні. Тоді я зрозуміла, що до природи можна торкатися лише серцем.

- Наша подорож закінчилась. Побажаємо гостям на все добре! До побачення.

У процесі сенсорно-пізнавального розвитку дітей старшого дошкільного віку **не можна ігнорувати роль батьків вихованців у цьому процесі**. Саме тому це є однією із наших педагогічних умов. Батьки також мають важливу роль у цьому процесі. Вони можуть підтримувати та доповнювати роботу педагогів вдома, створюючи сприятливе середовище для розвитку сенсорних здібностей. Наприклад, спільні ігри, читання книжок, малювання та інші активності можуть значно сприяти розвитку дитини [32]. Ефективна співпраця між батьками та педагогами є ключовою для успішного розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей. Це включає регулярні зустрічі, обмін інформацією про досягнення та труднощі дитини, а також спільне планування навчальних заходів. Важливо, щоб батьки та педагоги діяли як партнери, підтримуючи один одного у процесі виховання та навчання дітей.

Форми роботи з батьками.

Батьківські збори та консультації.

Регулярні зустрічі з батьками, де педагоги можуть ділитися інформацією про сенсорно-пізнавальний розвиток дітей. Батьки також можуть задавати питання та обговорювати свої спостереження.

Індивідуальні консультації.

Педагоги можуть проводити індивідуальні зустрічі з батьками для обговорення конкретних питань щодо розвитку їхніх дітей. Наприклад, які завдання можна робити вдома для покращення сенсорно-пізнавальних навичок.

Рекомендації для домашнього середовища.

Педагоги можуть надавати батькам поради щодо створення сприятливого середовища вдома. Це може включати використання різних матеріалів (текстур, кольорів) для розвитку сенсорних навичок.

Спільні проєкти та завдання.

Запропонуйте батькам спільно виконувати завдання разом з дітьми. Наприклад, об'єднайтеся для створення сенсорних пазлів, малюнків або ігор.

Дні відкритих дверей

Організуйте дні, коли батьки можуть відвідати дитячий садок чи школу, спостерігати за заняттями та спілкуватися з педагогами.

Отже, III етап – формувальний етап експериментального дослідження. Мета формувального етапу – цілеспрямований розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей через спеціально організовані завдання та діяльність. Завдання формувального етапу: використання ігор, вправ і завдань для розвитку сенсорних еталонів (колір, форма, розмір, фактура тощо); розвиток здатності до порівняння, аналізу та синтезу сенсорної інформації; створення умов для самостійного вирішення сенсорно-пізнавальних завдань; поступове ускладнення завдань для стимулювання мисленневого процесу, впровадження виокремлених нами педагогічних умов.

Методи формувального етапу: сенсорні ігри, навчальні ситуації, вправи на увагу і пам'ять, проекти і групова діяльність.

На цьому етапі має здійснюватися постійний моніторинг результатів для оцінки рівня сенсорно-пізнавального розвитку дітей; впровадження педагогічних умов та використання запропонованих нами форм роботи з дітьми.

Висновки до розділу 2

У розділі II було проведено аналіз і проілюстровано реалізацію педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Основні результати дослідження можна підсумувати наступним чином:

- Діагностичний інструментарій. Було розроблено та застосовано комплекс методик для оцінки рівня сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Він включав тестові завдання, спостереження, практичні вправи та сенсорні ігри, які дозволили визначити початковий рівень розвитку основних сенсорних еталонів у дітей, таких як здатність розрізняти колір, форму, розмір, текстуру тощо.

- Педагогічні умови розвитку. У межах дослідження було впроваджено систему роботи, яка передбачала використання ігор, завдань та вправ, що стимулювали розвиток сенсорно-пізнавальних навичок у дітей. Педагогічна діяльність акцентувала увагу на створенні навчальних ситуацій, які сприяли залученню дітей до активного мислення, аналізу та самостійного вирішення завдань.

- Ефективність педагогічних умов. Ми передбачаємо, що система реалізації педагогічних умов, яку ми пропонуємо впроваджувати в процес роботи з дітьми старшого дошкільного віку є ефективною.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне дає підстави стверджувати, що сенсорно-пізнавальні здібності є основою для формування подальших когнітивних процесів. Діти дошкільного віку активно сприймають світ через органи чуття, що сприяє розвитку уваги, пам'яті, мислення та мовлення. Роль гри є беззаперечною. Ігрова діяльність є провідною в дошкільному віці і ефективним інструментом розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей. Через гру діти експериментують, досліджують навколишній світ та розвивають здатність сприймати форми, кольори, розміри та інші властивості об'єктів. Темпи розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей можуть суттєво різнитися між дітьми, що пов'язано з їхніми індивідуальними особливостями, рівнем мотивації та наявністю сприятливих умов у сім'ї та освітньому середовищі.

Участь дорослих у сенсорно-пізнавальній діяльності дітей є ключовою. Взаємодія з вихователями та батьками допомагає направляти увагу дітей, пояснювати властивості предметів, та стимулювати їх пізнавальний інтерес.

Сенсорно-пізнавальний розвиток безпосередньо впливає на формування мовленнєвих навичок. Розширення словникового запасу відбувається завдяки активному дослідженню та ознайомленню з новими предметами та явищами. Стимулюючий навчальний простір, який включає різноманітні сенсорні матеріали та активності, сприяє розвитку пізнавальних здібностей у дітей. Оточення повинно бути багатим на стимули, що викликають інтерес і підтримують дослідницьку активність.

Таким чином, сенсорно-пізнавальний розвиток дошкільників є багатогранним процесом, що залежить від гри, взаємодії з дорослими та наявності стимулюючого середовища, що сприяє пізнавальній активності дитини.

Розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку є важливою частиною підготовки до шкільного навчання та

забезпечення гармонійного розвитку дитини. Сенсорно-пізнавальні здібності допомагають дітям сприймати світ через відчуття, розвивати уяву, мислення, увагу, пам'ять і мовлення. Основними засобами, що сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку є: *ігри та ігрові методи, дидактичні матеріали, розвивальні завдання, музично-рухові ігри та рольові ігри*. Вони є ключовими засобами, що сприяють розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей дошкільного віку, оскільки забезпечують різноманітний та інтерактивний досвід, який допомагає дітям: пізнавати світ через гру. Ігрові методи роблять навчання цікавим та захопливим, стимулюючи допитливість і активну участь; розвивати сенсорні навички; використання дидактичних матеріалів і розвивальних завдань допомагає дітям вивчати колір, форму, текстуру, звуки та інші сенсорні характеристики предметів; тренувати увагу, пам'ять та логічне мислення; через різні завдання діти вчаться аналізувати, запам'ятовувати та вирішувати проблеми, що є основою їхнього пізнавального розвитку; розвивати музичний слух і координацію рухів допомагають музично-рухові ігри сприяють розвитку слухового сприйняття, ритму та моторики; формувати соціальні та мовленнєві навички – рольові ігри дозволяють дітям взаємодіяти з однолітками, вчать їх комунікації та взаєморозумінню.

Усі ці засоби разом створюють багатогранне середовище для гармонійного розвитку дитини, допомагаючи їй краще пізнавати себе та навколишній світ.

Під педагогічними умовами розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку ми розуміємо спеціально створені освітні середовища та методики, що сприяють формуванню та розвитку сенсорних і пізнавальних здібностей у дітей.

Ми виокремили наступні педагогічні умови розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку:

- *урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;*

- використання потенціалу ігрової діяльності у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку;
- взаємодії батьків та педагогів у процесі розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку;
- організації освітнього розвивального простору.

Одним із завдань нашої наукової роботи було: запропонувати діагностичний інструментарій для визначення первинного рівня розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку. На основі аналізу теоретичного матеріалу ми виокремили мотиваційний, діяльнісний та результативний критерії та відповідні показники для визначення рівнів розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Також ми виокремили рівні: високий, середній та низький і охарактеризували їх. Ми передбачаємо, що експериментальна робота з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку має бути організована у кілька етапів: підготовчий етап, мета якого виявлення початкового рівня сенсорно-пізнавальних здібностей дітей та планування експериментальної роботи. Методи підготовчого етапу: спостереження, бесіди з дітьми та вихователями, аналіз продуктів діяльності дітей. На підготовчому етапі ми також пропонуємо провести анкетування батьків дітей.

Другий етап – формувальний. Мета формувального етапу – цілеспрямований розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей через спеціально організовані завдання та діяльність.

Завдання формувального етапу: використання ігор, вправ і завдань для розвитку сенсорних еталонів (колір, форма, розмір, фактура тощо); розвиток здатності до порівняння, аналізу та синтезу сенсорної інформації; створення умов для самостійного вирішення сенсорно-пізнавальних завдань; поступове ускладнення завдань для стимулювання мисленнєвого процесу, впровадження виокремлених педагогічних умов.

Методи формувального етапу: сенсорні ігри, навчальні ситуації, вправи на увагу і пам'ять, проекти і групова діяльність. \

За умови організації організації експериментального дослідження ми передбачаємо ще контрольний, підсумковий та корекційний етапи.

Ці етапи дозволяють організувати роботу з розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей систематично та комплексно, забезпечуючи поступовий прогрес і досягнення позитивних результатів у дітей старшого дошкільного віку, але завдання нашого наукового дослідження передбачають організацію лише двох перших етапів.

Для вирішення завдань з сенсорно-пізнавального розвитку в системі роботи, на формувальному етапі експериментального дослідження ми пропонуємо виготовити логіко-математичні ігри: розвиваючі ігри, ігри В. Воскобовича («Двокольоровий квадрат», «Чотирикольоровий квадрат», «Крижинки», «Геоконт», «Диво квітка», «Ігровізор», «Кораблик Бриз-бриз») та придбати блоки З. Дьенеша. Вправи з блоками Дьенеша можуть бути спрямовані на навчання дітей класифікувати за ознаками, пошук спільних ознак. Такі ігри як «Створення візерунків» сприяють розвитку уяви та творчих здібностей дітей.

Ми вважаємо, що доцільно створити ряд дидактичних посібників, а саме: на розвиток психічних процесів (пам'ять, уява, мислення, увага) («Силует», «Що зайве в малюнку» «Що наплутав художник», «Маленькі кухарі», «Увага», «Знайди відмінності» і т.д.).

У своїй роботі педагогам слід також використовувати *ігри, направлені на вдосконалення сенсорних еталонів*, а саме: колір і відтінки, форми – об'ємні, площинні, величина (їх види, ознаки, властивості), властивості і якості предметів, класифікація предметів та їх сукупності за кількісними та якісними ознаками, орієнтація в просторі, складання орнаментів, малюнків з використанням геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором, визначення, встановлення часової послідовності подій.

Визначені нами завдання дослідження реалізовані. Розроблена нами система роботи з реалізації педагогічних умов розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку може бути впроваджена вихователями різних типів ЗДО із метою розвитку означених здібностей дошкільників, а також використовуватися для професійної підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. Щоб дитина хотіла і зміла вчитися. Дошкільне виховання. 2000. № 5. С. 6–7.
2. Бех І. Виховання особистості : навчально-методичний посібник : у 2 кн. Кн.
3. Беленька Г. Розвиток дитини-дошкільника: сучасні підходи та освітні технології. Київ, 2009. 272 с.
4. Біла І. М. Пізнавальна активність як вектор творчості. Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ: Срібна хвиля, 2013. Вип 9. С. 4-18.
5. БКДО URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 03.09.24)
6. Волчанова Н. Індивідуальна робота з обдарованими дітьми. Рідна школа. 2000. № 6. С. 77-79.
7. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання. Рідна школа .2004. №6. С. 15-18.
8. Гончаренко, А. Сучасні підходи до створення розвивального середовища у дошкільних навчальних закладах. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 3. С. 43-49.
9. Карасьова К. Ігровий простір дитини. Київ, 2011. 125 с. Київ, 2004. Вип. 24. С. 194-205.
10. Конєвич Вікторія Робота з пластиліном, глиною або тістом допоможуть активувати інтелект дитини. URL: <https://www.ircentr.space/robo-ta-z-plastylinom-glynoyu-abo-tistom-dopomozhut-aktyvuvaty-intelekt-dytyny/zagalna/> (дата звернення: 15.09.2024).
11. Кривоніс М. Л. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи 5 – 6(7) років. Харків, 2012. 256 с.

12. Крутій К. Як створити розвивальне середовище в групі, або Як позбавитись методичного мотлоху? Вебінар від 28. 02.2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=bLDQAZgV3ZU> (дата звернення: 03.09.24)
13. Кузів Н.І. Формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі. Вісник психології і педагогіки. Випуск 18: [http:// www.psyh.kiev.ua](http://www.psyh.kiev.ua) (дата звернення: 03.09.24)
14. Кузьменко В. Теоретичні основи проблеми розвитку індивідуальності дитини. Наукові записки Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України.
15. Кузьмінський А. І. Педагогіка: хрестоматія / уклад.: В. Л. Омеляненко. Київ: Знання-Прес, 2006. 700 с
16. Ладивір С. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості. Дошкільне виховання. 2006. № 11. С. 3-6.
17. Лисенко Н. Педагогіка українського дошкілля. Київ, 2006. Ч. 1. 302 с.
18. Литвинчук О.В. Психологія: навч. посіб. Житомир: ЖДТУ, 2017. 261 с
19. Лозова В. І. Пізнавальна активність дітей: (спецкурс із дидактики): навч. посібник для пед. ін-тів. Харків : Основа, 2012. 89 с
20. Лохвицька Л. Формування пізнавальних інтересів у навчально-ігровому середовищі. Дошкільне виховання. 2014. №10. С. 8-10
21. Лугіна Олена Сутність розвитку навчально-пізнавальної діяльності дошкільника. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/37/visnik_20.pdf (дата звернення: 15.09.2024).
22. Лякішева А. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4(11). С.33-38

23. Малишко М. Монтессорі – ключ до світу: метод, посіб. для працівників дошкільних закладів, вчителів початкових класів. Київ, 2008. 48 с.
24. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання у спадщині видатних педагогів. Одеса, 2005. № 3-4. С. 151-153.
25. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності. Дошкільне виховання. 2005. №11. С. 11-12.
26. Мойсюк І.І. Sand play – ігри з піском як засіб розвитку творчих здібностей дитини у початковій школі: методичні рекомендації. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2018. – 56 с.
27. Моляко В. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. Психологічна газета. 2005. №6. С. 4-5.
28. Мусевич В.С. Феномени сенсорного розвитку дітей. Київ, 2014. 210 с.
29. Олефіренко Т. Графічна компетентність як складовий компонент всебічного розвитку особистості. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Умань, 2010. Ч.3. С. 117-123.
30. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. Київ, 2003. 280 с.
31. Павелків Р. В. Психологічний інструментарій в умовах дошкільного закладу. Київ, 2013. 296 с.
32. Педагогіка партнерства: як успішно взаємодіяти з батьками <https://naurok.com.ua/post/pedagogika-partnerstva-yak-uspishno-vzaemodiyati-z-batkami> (дата звернення: 15.09.2024).
33. Пермінова Л. А., Рацкович Є. С. Педагогічні умови організації дитячого експериментування в дошкільному навчальному закладі: Методичний посібник. Херсон: видання МПП «Видавництво «ІТ», 2010. 160 с

34. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2014. № 4. С. 9-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2014_4_4 (дата звернення: 15.09.2024).
35. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника: Науково-методичний посібник. Тернопіль, 2010. 156с.
36. Піроженко Т. Особистісний потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві. Дошкільне виховання. 2012. №1. С. 8-15.
37. Половіна О. Педагогічний супровід образотворчої діяльності дітей: розширюємо можливості, збагачуємо досвід. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. №9. С. 45-50.
38. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка. Київ, 2006. 456 с.
39. Рудницька Л. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Київ, 2002. 270 с.
40. Сех Н. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. Молодь і ринок. 2018. № 9. С. 150-154.
41. С. Сутність поняття «розвивальне середовище» закладу дошкільної освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. № 31. С. 159-163
42. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 320 с
43. Ткачук Т. Радість пізнання. Дошкільне виховання, 2002, № 9, с.7.
44. Товкач І. Любов до книги плекаємо з малку. Дошкільне виховання. 2012. № 11. С. 12-14.
45. Товт І.С., Чаюн Ю.С. Вплив інноваційних педагогічних технологій на розвиток пізнавальної сфери дошкільника. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4950/%20%20%20%2>

[0%20%20%20%202019.pdf?sequence=1#page=156](#) (дата звернення: 15.09.2024).

46. Федорова М.А. Підходи до розвитку ігрової діяльності у дошкільному віці. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів V Міжнародної науковопрактичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.). Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. – Вип. 10. С. 418-421

47. MALAGUZZI, L. (2010). I cento linguaggi dei bambini. L'approccio di Reggio Emilia all'educazione dell'infanzia. Edizioni Junior, Bergamo

48. MALAGUZZI, L. (2004). Una carta per tre diritti. In *Bambini* 20(2) 16-

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для батьків з метою виявлення рівня розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей у дітей старшого дошкільного віку

Шановні батьки!

Просимо вас відповісти на наступні запитання, щоб допомогти в оцінці розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей вашої дитини. Це дозволить створити сприятливі умови для її подальшого навчання та розвитку.

1. Вік вашої дитини:

- 5 років
- 6 років
- 7 років

2. Як часто ваша дитина проявляє інтерес до нових предметів, їхніх властивостей (колір, форма, розмір тощо)?

- Дуже часто
- Час від часу
- Рідко
- Ніколи

3. Чи помічає ваша дитина дрібні деталі або відмінності між предметами (наприклад, різні відтінки кольору, текстуру поверхні)?

- Завжди
- Іноколи
- Рідко
- Ніколи

4. Як ваша дитина реагує на завдання, що вимагають порівняння об'єктів за певними ознаками (наприклад, розмір, колір, форма)?

- Самостійно і з цікавістю виконує
- Потребує допомоги
- Не проявляє зацікавленості
- Відмовляється виконувати

5. Чи любить ваша дитина грати в ігри, які вимагають класифікації та сортування предметів за кольором, формою чи розміром?

- Дуже любить
- Іноді грає
- Рідко цікавиться
- Не любить

6. Чи може ваша дитина самостійно обрати завдання або гру, що вимагає сенсорного аналізу (наприклад, головоломки, пазли, конструктори)?

- Завжди обирає самостійно
- Потребує підказки
- Рідко обирає такі завдання
- Не обирає самостійно

7. Як ваша дитина справляється із завданнями на запам'ятовування сенсорних ознак (наприклад, запам'ятати і відтворити порядок кольорів або форм)?

- Легко запам'ятовує і відтворює
- Потребує кілька спроб
- Має труднощі з виконанням
- Відмовляється від таких завдань

8. Чи може ваша дитина пояснити, чому один предмет відрізняється від іншого (наприклад, чому один предмет більший або чому цей колір темніший)?

- Так, самостійно пояснює
- Пояснює з вашою допомогою

- Має труднощі з поясненням
- Не намагається пояснювати

9. Які сенсорні ігри чи заняття найбільше цікавлять вашу дитину? (Можна вибрати кілька варіантів)

- Ігри з конструкторами
- Малювання або заняття з кольорами
- Ігри з формами та фігурами
- Вивчення текстур (пластилін, тісто тощо)
- Пазли та головоломки
- Інші (вказіть які) _____

10. Як часто ви займаєтеся з дитиною сенсорно-пізнавальними іграми вдома?

- Щодня
- Кілька разів на тиждень
- Раз на тиждень
- Рідше

11. Чи помітили ви поліпшення у здатності вашої дитини до сенсорного сприйняття і пізнання впродовж останніх 6 місяців?

- Так, значне поліпшення
- Так, невелике поліпшення
- Ніяких змін
- Складно відповісти

12. Як ви вважаєте, чи потребує ваша дитина додаткової підтримки у розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей?

- Так
- Ні
- Не впевнені

13. Чи обговорюєте ви з вихователями питання сенсорного розвитку вашої дитини?

- Так, регулярно

- Іноді
- Рідко
- Ніколи

14. Які труднощі, на вашу думку, виникають у вашої дитини під час сенсорно-пізнавальної діяльності?

- Не помічає дрібних деталей
- Важко запам'ятовує ознаки об'єктів
- Не може самостійно вирішувати завдання
- Не проявляє інтересу до сенсорних ігор
- Інші (вказіть які) _____

15. Що, на вашу думку, може допомогти у розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей вашої дитини?

- Більше ігор вдома
- Більше уваги у дитячому садку
- Співпраця з педагогом
- Інше (вказіть що) _____

Дякуємо за ваші відповіді! Ваші думки допоможуть нам створити кращі умови для розвитку вашої дитини.

ДОДАТОК Б**Анкета для дітей**

Привіт! Ми хочемо дізнатися більше про те, як ти пізнаєш навколишній світ. Відповідай на запитання чесно і так, як тобі зручно. Немає правильних або неправильних відповідей. Це допоможе нам зрозуміти, що ти вже вмієш і що можна зробити ще цікавішим.

1. Чи подобається тобі грати з різними предметами, наприклад, кубиками, кульками, або машинками?

- Так, дуже подобається
- Іноді граю
- Не дуже люблю

2. Як ти думаєш, ти добре запам'ятовуєш, якого кольору речі?

- Я легко запам'ятовую кольори
- Я іноді забуваю кольори
- Мені важко запам'ятовувати кольори

3. Ти можеш знайти два однакових предмети, якщо вони різного кольору, але однакової форми?

- Так, завжди можу знайти
- Іноді можу знайти
- Це важко для мене

4. Чи любиш ти сортувати іграшки або інші предмети за кольором, розміром чи формою?

- Дуже люблю
- Іноді роблю це
- Не люблю це робити

5. Якщо ти граєш із кубиками чи конструкторами, ти завжди можеш побудувати щось нове та цікаве?

- Так, завжди придумую щось нове
- Іноді не знаю, що будувати
- Мені важко придумати нові ідеї

6. Як ти думаєш, ти можеш знайти відмінності між двома малюнками, якщо вони майже однакові?

- Так, легко знаходжу
- Іноді знаходжу
- Мені це важко

7. Коли ти граєш з новими іграшками або предметами, ти хочеш знати, з чого вони зроблені та як вони працюють?

- Так, завжди цікавлюся
- Іноді питаю
- Не дуже цікавлюся

8. Чи можеш ти запам'ятати, якого кольору або форми був предмет, який ти бачив раніше?

- Так, легко запам'ятовую
- Іноді запам'ятовую
- Це важко для мене

9. Тобі подобаються ігри, де потрібно скласти пазли або збирати щось із деталей?

- Дуже подобаються
- Іноді граю в такі ігри
- Не люблю такі ігри

10. Коли ти бачиш дві однакові іграшки, але одна більша, а інша менша, ти одразу помічаєш різницю?

- Так, одразу помічаю
- Іноді помічаю
- Мені важко побачити різницю

11. Чи можеш ти самостійно знайти розв'язок, коли не знаєш, що зробити з певною іграшкою або завданням?

- Так, я часто вирішую сам
- Іноді питаю поради
- Завжди питаю, як правильно зробити

12. Як ти думаєш, що тобі більше подобається: грати з предметами, які можна тримати в руках, чи просто дивитися на картинки?

- Мені більше подобається грати з предметами
- Мені більше подобається дивитися на картинки
- Не знаю, що більше подобається

13. Якщо я дам тобі два кубики різного кольору, але однакової форми, чи зможеш ти сказати, в чому вони різні?

- Так, легко скажу
- Іноді можу сказати
- Мені це важко

14. Чи подобається тобі розповідати про те, що ти побудував або зробив?

- Так, дуже подобається
- Іноді розповідаю
- Не люблю розповідати

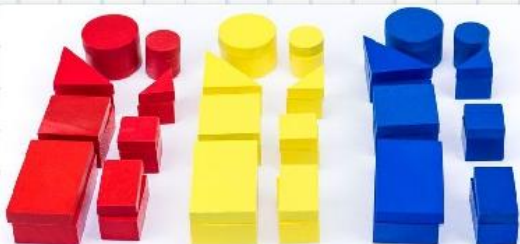
15. Що ти любиш більше: грати на вулиці з друзями чи грати вдома з іграшками?

- Більше люблю грати на вулиці
- Більше люблю грати вдома
- Люблю і те, і те

Дякую, що відповів (ла) на наші запитання! Ти молодець! Це допоможе нам краще зрозуміти, як ти вчишся і розвиваєшся.

Блоки Дьєнєша – це набір з 48 геометричних фігур

В наборі немає жодної однакової фігури.

Дидактичний матеріал ґрунтується на методі заміщення предмета символами і знаками (метод моделювання)

Блоки відносяться до типу іграшок, якими можна грати не один рік, шляхом ускладнення завдань від простого до складного.

<http://aida.ucoz.ru>

ДОДАТОК Г

**МЕТОДИКИ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Методика	Опис	Цілі розвитку	Приклади завдань
Метод сенсорного диференціювання	Вправи на порівняння предметів за кольором, формою, текстурою та розміром.	Розвиток сенсорних навичок (зір, дотик, слух).	Впізнати на дотик об'єкти різної текстури або форми.
Ігри з природними матеріалами	Використання піску, води, глини для сенсорних досліджень.	Розвиток тактильних і візуальних відчуттів.	Ліплення з глини, будівництво піщаних фігур, наливання води в форми.
Логічні ігри та головоломки	Використання пазлів, конструкторів, сортерів для розвитку мислення.	Підвищення когнітивних здібностей: логіки, мислення.	Збір складних пазлів, вирішення головоломок.
Дидактичні ігри з класифікацією	Ігри на групування предметів за ознаками (колір, форма, призначення).	Уміння класифікувати і систематизувати об'єкти.	Сортування об'єктів за кольором, розміром, формою.
Аудіальні вправи	Впізнавання звуків та імітація їх у навколишньому середовищі.	Розвиток слухової уваги та концентрації.	Відгадати звуки природи, інструментів, тварин.
Ігри на розвиток пам'яті	Запам'ятовування послідовностей зображень, слів або предметів.	Поліпшення короткочасної і довготривалої пам'яті.	Гра «Що зникло?» або «Запам'ятай і відтворюй».
Експериментальна діяльність	Спостереження та дослідження властивостей матеріалів та явищ.	Розвиток пізнавального інтересу і наукового мислення.	Досліди з водою, повітрям, магнітами.
Інтерактивні	Використання	Підтримка	Ігри на планетах

Методика	Опис	Цілі розвитку	Приклади завдань
завдання	комп'ютерних ігор і програм для сенсорного навчання.	когнітивної активності через технології.	чи комп'ютерах, де діти вивчають кольори, звуки.
Ігри на розвиток уяви та фантазії	Завдання для стимуляції творчого мислення через малювання чи ліплення.	Розвиток уяви, творчого мислення.	Створення нових персонажів чи історій, малювання фантастичних тварин.